РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК III. **ЧЕРВЕНЬ 1935 РОКУ** **ЧИСЛО 6 (30).**

Методи вивчення складні.

6. Новограматична метода.

Мова вічно в руху, невпинно змінюється, як змінюється й саме життя. Через це змінюються й методи досліду мови, перетворюючись все на ліпші та досконаліші. Описані вище методи — порівняльна та історична — всевладно панують і далі в науці, але з часом сильно змінюється їх зміст і засоби досліду.

Новограматична школа (Junggrammatiker, Junggrammatische Schule) народилася, як і всі попередні, в Німеччині, народилася головно з глибшої критики попередніх праць, особливо ж Шляйхера. Школа ця мала багато попередників, що віддавна твердили вже нові думки, але не звертали на них глибшої уваги ані самі, ані їхні читачі. Назва „новограматики" повстала випадком, — так назвали їх старші вчені, й ця назва напочатку була власне згірдливим прізвищем революційних у науці молодиків. Між старим і новим поколінням мовознавців зачалася гостра боротьба, що мала надзвичайно корисне значення й допровадила до ясного поставлення нових мовознавчих думок.

Головними двигунами новограматичної школи в Німеччині стали: Вільгельм Шерер, Август Лескін (Leskien), Кароль Бругман (Brugmann), Герман Остгоф (Osthoff) та Герман Паул (Paul). Року 1868-го виходить праця В. Шерера: Zur Geschichte der deutschen Sprache, вже написана на засадах новограматичної школи, з застосуванням закону аналогії до пояснення мовних явищ, — і цей рік можна вважати за початок новограматичної школи. Трохи згодом виходять праці, що остаточно закріпили новограматичну школу, — це була почасти брошура Йогана Шмідта 1875-го р. з його знаменитою теорією хвиль, а особливо написана зовсім новою методою праця учня Шляйхерового, А. Лескіна: Die Declination in Slavisch-Litauischen, 1876 року. З того часу міцно закорінюється в мовознавстві новограматична метода, а довга низка визначних наукових дослідників як у Німеччині, так і по цілій Европі, зачинає працювати новою методою. Року 1880-го Герман Paul випустив свої славнозвісні „Prinzipien der Sprachgeschichte", що на довгий час (4-те вид. 1909 р.) стали авторитетною програмою нової школи й найновішим підручником мовознавства для наших часів.

Які ж головні риси цієї нової школи? Розповім про це хоч коротесенько.

Усі попередні віки мовознавство досліджувало тільки вибрані мови — мови класичні, через що свіжого матеріялу для досліду було не багато. Як знаємо, ще Шляйхер навчав, що сучасні мови — то мови зіпсуті, зовсім непотрібні для мовного досліду, — досліджувати корисно тільки стародавні мови. І перед тим довгі віки панував у науці такий са-

мий погляд, так що сучасні живі мови не були об'єктом досліду мовознавців. Мову досліджували не реально, бо поза нею ніхто не вмів і не смів зв'язати свою живу мову з мовою стародавньою. Історична школа добре вже дослідила була минуле мови й знала його, але сучасний стан її був зовсім не вивчений.

Новограматики рішуче звільнилися з панівного до них обов'язку досліджувати тільки стародавні мови, й з р. 1876-го взялися за дослід живих народніх сучасних говорів, — і це найбільша їхня заслуга в історії мовознавства, і взагалі найбільший наш здобуток нового часу. Не можна досліджувати мови без потрібного матеріялу, — а його ж повно навкруги нас! Як бачимо, навіть найпростіші думки приходять до людства занадто пізно.

Найперше джерело́ для наукових мовознавчих дослідів — за наукою новограматиків, — то жива народня мова. Як твердить Ол. Шахматов, дані живої мови без порівняння цінніші за дані стародавніх пам'яток, бо тут ми відразу досліджуємо правдивий стан мови. Знаючи, що мова в цілому вельми консервативна й змінюється помалу, маємо повну змогу на живих народніх говорах досліджувати й історію їх, бо зміни в мові наступають не одночасно по різних говорах і завжди маємо чимало говорів архаїчних. Для дослідів складні живі говори дають надзвичайно цінний матеріял, бо якраз складневі форми дуже консервативні.

Це новограматики розпочали нову науку в мовознавстві — дослід живих говорів чи діялектологію, що розвивається надзвичайно сильно й дає дуже цінний матеріял для науки. На жаль тільки, наша українська діялектологія, хоч і немолода вже, безнадійно застрягла головно на своїм початковім ступені, — на фонетиці, а найголовнішою мовознавчою наукою, складнею, зовсім не займається[1].

Деякі новограматики твердять, що факти живої мови часом можуть бути цінніші навіть за факти стародавніх пам'яток; що жодна пам'ятка не передає докладно своєї мови, через що сильно тратить на вартості. Ось як Ол. Шахматов навчає в цій справі (Исторія русскаго языка, литограф., I 10): „Я употреблю все стараніе, чтобы доказать вамъ, что изученію памятниковъ должно предшествовать изученіе живого языка, что въ основаніе всякихъ научнолингвистическихъ построеній должны быть положены факты живого языка, и что факты языка письменнаго могутъ быть разсматриваемы только какъ дополнительный матеріялъ, освѣщающій и подтверждающій тотъ процессъ, который опредѣляется сопоставленіемъ данныхъ, извлекаемыхъ изъ живыхъ нарѣчій“. Звичайно, досліджувати „мертве письмо“ замість живої мови можна й треба для зрозуміння історичного розвитку мови, особливо її форм.

Другою важливою ознакою новограматичної школи є її наука про сталість мовних законів. Мовні закони послідовні й сталі — таке твердження зробилось аксіомою новограматиків; коли маємо які виключення з цих сталих законів, то їх легко пояснити психологічними даними, напр. т. зв. аналогією. Категоричність цього твердження дехто не визнавав (напр. Бодуен), але з певними поясненнями воно панує в науці й тепер.

Поза цими головними ознаками новограматичної школи треба ще вказати такі. Новограматики зачали поважне вивчення складні не тільки мов стародавніх, але й сучасних; стовпом цієї науки став Б. Дельбрюк (Berthold Delbrück), що дав багато глибоких синтаксичних праць. Власне ці праці Б. Дельбрюка заохотили й спонукали до глибшого дослідження складні в окремих народів. Розвій науки про значення слів (семантика) також завдячуємо новограматикам. Звернено велику увагу на запозичення з чужих мов, як на зви-

[1] Досить добре досліджена складня живих російських говорів, див. про це напр. матеріял, поданий у „РФВ“ т.т. VI 184 (північновеликор.), XVIII (Бѣлоруссовъ, Вологод.), L 119 (Дурново, Моск.), XLIII 229 — XLIV 82 (Карауловъ, Калуж. й Терськ.), LI 267 (Каминскій, Волинь), XLIX 330 (Никольскій, Жиздр.), XXXIX 220 (Филатовъ, Вороніж.), XLI 43 (Шейнъ, Самар.) і ін.

чайний процес у житті кожної мови й як на сильний засіб збагачувати її. Питання акценту вивчені тільки за нових часів, головно на матеріялі з живих мов. Звернено увагу на аналіз мови окремої людини, особливо з мовою ненормальною, для вивчення мовних хвороб. Дослід дитячої мови дав багато цінного матеріялу для зрозуміння процесу повстання мови.

Ось так багато зробили новограматики. Цілий високий розвиток сучасного мовознавства найбільше завдячує власне цій школі. Методи новограматичного дослідження мови й далі удосконалюються не тільки вглиб, але й ушир, і власне вони панують тепер у цілому науковому світі.

Новограматики правдиво твердять, що наша мова невіддільна від людини, а тому, щоб глибше збагнути мову, треба досконало досліджувати її фізіологічні й психологічні причини й підстави; але там, де нема потрібних фактів, можна будувати філософські теорії, або докладно триматися самих мовних засад. Таким чином, працюючи головно порівняльно-історичною методою, новограматики розвинули ще інші чотири керунки своєї школи: фізіологічний, психологічний, формально-граматичний і філософський. Коротко розповім і про ці керунки.

Література. 8. *Новограматична школа*: Ѳ. Батюшковъ: Современное направленіе языкознанія, Новограмматическая школа въ Германіи, „ЖМНПр“ 1883 р. ч. 229, вересень, ст. 1-55. С. Буличъ: Новограмматическая школа, „Энц. Слов.“ Брокгауза 1897 р. півт. 41 ст. 265-268, тут і література. B. Delbrück: Einleitung, розділ 4. Див. праці в §§ 1 і 2.

9. *Семасіологія*: Bréal M.: Essai de sémantique, Париж, 1904 р., вид. 3; 1921 р. вид. 5, 1927 р. вид. 7. W. Doroszewski: Czynnik społeczny i indywidualny w rozwoju znaczeniowym wyrazów, „Symbolae grammaticae“ 1927 р., Краків, ч. I ст. 19-35. Erdman K. O.: Die Bedeutung des Wortes, Leipzig, 2 вид. 1910 р. J. Kuryłowicz: Podstawy psychologiczne semantyki, »Przegl. Filozof.« 1927 р т. XXX ст. 319-322. Ossowska M. i St. Szober: W sprawie podstaw semantyki, „Przegl. Filozof.“ 1925 р. т. XXVIII ст. 258 і далі. M. Ossowska-Niedzwiecka: Semantyka profesora Szobera, »Przegl. Filozof.« XXVIII, 258. Jan Rozwadowski: Semantyka a gramatyka, nauka o znaczeniu w obrębie nauki o języku, „Język Polski“ 1924 р. ч. 4 ст. 97-108, ч. 5 ст. 129-143; його ж: Semasyologja czyli nauka o rozwoju znaczeń wyrazów, jej stan obecny, zasady i zadania, »Eos« т. IX, Lwów, 1903, і окремо; це саме поширене по-нім.: Wortbildung und Wortbedeutung, Heidelberg, 1904. А. Томсонъ: Общая семасіологія, „Общее языковѣдѣніе“ 1910 р. 2 вид. 275-301 ст. Шерцль В.: О словахъ съ противоположными значеніями, „Филол. Записки“ 1884 р., Воронiж. Літературу див. »Listy Filologické« 1927 р. т. 54, стаття Oberpfalcera, ст. 103-112. Hey O.: Semasiologische Studien, 1890, ст. 132. М. Покровскій: Семасіологическія изслѣдованія въ области древнихъ языковъ, М. 1895 р. VIII+124 ст. А. Добіашъ: Опытъ семасіологіи частей рѣчи и ихъ формъ на почвѣ греческаго языка, Прага, 1897 р. XXII+544 ст. A. Carnoy: La science du mot, Louvain, 1927. H. Sperber: Einführung in die Bedeutungslehre, Leipzig, 1923. F. Oberpfalcer: Hlavní problémy sémantiky, »L. Fil.« 1927 р. т. 54. B. Trnka: Semasiologie a její význam pro jazykozpyt, »Čas. pro mod. Fil.« 1927 р. т. XIII.

10. *Складня й стилістика*: R. D. Blackman: Composition and style, 1923. Weintraub W.: Z pogranicza fonetyki i stylistyki, »Język Polski« 1930 р. ч. 5 ст. 145-148. Wędkiewicz, Łoś, Nitsch, Kowalski, Rozwadowski: O t. zw. stylistyce, »Język Polski« VII. 2. А. Н. Веселовскій: Изъ исторіи эпитета, „ЖМНПр“ 1895 р. кн. 12. Wojcicki K.: Z pogranicza gramatyki i stylistyki (mowa zależna, niezależna i pozornie zależna), »Przegl. Humanist.« 1922. l. 75-100, Варшава. Gaertner Henryk: O zadaniach stylistyki, Краків, 1922; його ж: Z metodologji stylistyki językowej, »Jęz. Polski« 1924 р. ч. 3 ст. 65-73. Gerling: Grundregeln des deutschen Styls, 1927, 2 вид. М. Гладкий: Стилістика як праця газетяра-журналіста, „Червона Преса“ 1928 р. кн. 5 ст. 30-36; його ж: Суть популярного викладу, „Червона Преса“ 1928 р. кн. 4 ст. 30-37. А. Горнфельдъ: Эпитетъ, „Энц. Слов.“ Брокгауза, 1904 р., півт. 8 ст. 926-928, а також „Вопросы теоріи и псих. творчества“, Харків, т. I вид. 2 ст. 340-343. Житецький П.: Мова й поетичний стиль у думах, „Про українські народні думи“, Київ, 1919, ст. 3-29. Ѳ. Ф. Зѣлинскій: Изъ жизни идей, Спб. 1911 р. т. 2 ст. 47-48 (про періоди). И. П. Лысковъ: Теорія словесности въ связи съ данными языковѣдѣнія и психологіи, Москва, 1914 р. 418 ст., негативна рец. Є. Тимченка в „РФВ“ 1914 р. т. 71 кн. 1-2 ст. 55-57. Ст. Младеновъ: Езикъ и стилъ, Къмъ въпросътъ за взаимнитѣ отношения между „граматика“ и „стилистика“, „Родна Речь“ 1933 р. кн. 1 ст. 3-8. Б. Навроцький: Еволюція примітивної метафори, „Записки ВУАН“ 1927 р., Київ, т. XIII ст. 319-328, рец. на працю: H. Werner: Die Ursprünge der Lyrik, 1924. Первовъ: Эпитеты въ русскихъ былинахъ, Воронiж, 1902. А. М. Пешковскій: Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики, 1929 р., 3 вид. ГИЗ. St. Szober: Zjawiska stylu w stosunku do innych zjawisk i stanowisko stylistyki wobec językoznawstwa, »Prace lingwistyczne, ofiarowane prof. Baudouin de Courtenay«, Краків, 1921 р. ст. 162 і далі. Див. іще літературу в E. Oberpfalcer: Ja-

zykozpyt, 1932, ст. 332-333. Ch. Bally: Traité de stylistique française. Париж, 1928, 2 вид. K. F. von Nägelsbach: Lateinische Stilistik, Nürnberg, 1905. R. Meyer: Deutsche Stilistik, München, 1913, 2 вид.

11. *Дитяча мова.* А. И. Александровъ: Дѣтская рѣчь, „РФВ" 1883 р. т. 10 кн. 3 ст. 86-120. Appel K.: O mowie dziecka, »Encyklop. Wychowawcza« 1907 р. т. VII, Варшава. В. Благовѣщенскій: Дѣтская рѣчь, „РФВ" 1886 р. т. 16 кн. 3 ст. 73-101. O. Bloch: La phrase dans le langage de l'enfant, »Journal de psychologie« 1924 р. т. 21 ст. 18-43, див. іще там же 1921 р. т. 18 ст. 706-712. В. А. Богородицкій: Развитіе дѣтской рѣчи, „Лекціи по общему языковѣдѣнію" 1913 р. ст. 91-101. И. Бодуэнъ-де-Куртенэ, докладна література про дитячу мову в „Энц. Слов." Брокгауза 1904 р. півт. 81 ст. 545. J. Baudouin de Courtenay: Einige Beobachtungen an Kindern, »Beiträge zur vergl. Sprachforschung" 1870. VI. 215-220. Д. М. Болдуинъ: Духовное развитіе дѣтскаго индивидуума и человѣческаго рода, рос. переклад, Москва, 1912. S. Brenstiern-Pfanhauserowa: Rozwój mowy dziecka, »Prace Filologiczne" 1930 р. т. XV ч. I ст. 273-356, велика бібліографія. Georgov: Die ersten Anfänge des sprachlichen Ausdruckes, »Archiv für die gesamte Psychologie«, Leipzig, 1908; його ж: Приносъ къмъ граматичния розвой на дѣтския говоръ, „Годишникъ на Софийския университетъ" 1906 р. Б. П. Китерман: Опытъ изученія слоговой элизіи въ дѣтскомъ языкѣ, „РФВ" 1913 р. т. 69 кн. 1 ст. 65-83. П. Кривоносюк: Мова немовляти, „Рідна Мова" I 1933 р. ст. 353-356, 395-398. А. Левоневскій: Матеріалы къ вопросу о психологическомъ развитіи ребенка въ теченіе второго года жизни, „Русская Школа" 1911 р. кн. 5-6. Meumann: Die Entstehung der ersten Wortbedeutung beim Kinde, Липськ, 1902. F. Oberpfalcer: Jazykozpyt, 1932, 152-153. W. Ołtuszewski: Rozwój mowy u dziecka, oraz stosunek tego rozwoju do jego inteligencji, Варшава, 1896. M. Pavlovitch: Le langage enfantin, Париж, 1920. Rzętkowska Jadwiga: Przyczynek do badań nad rozwojem mowy u dziecka, Варшава, 1908-1909. Сёлли: Очерки по психологіи дѣтства, 1909. И. А. Сикорскій: О развитіи рѣчи у дѣтей, „Еженедѣльная Клиническая Газета", 1881 р. ч. 37-38. W. Stern: Die Kindersprache, Leipzig, 1907. W. Wundt: Völkerpsychologie, т. I ч. I, вид. 3 ст. 244-309. W. Ament: Die Entstehung von Sprechen und Denken beim Kinde, Leipzig, 1899. Рыбников: Словарь русского ребенка, 1926. Б. Китерманъ: Программа для изученія дѣтскаго языка, „Вѣстникъ Психол." 1912 р. кн. 2. Літературу див. у F. Oberpfalcer: Jazykozpyt, 1932, ст. 73, 333-334. Проф. П. Кривоносюк: Як досліджувати дитячу мову, „Рідна Мова" 1935 р. ч. 7.

12. *Хвороби мови.* А. И. Александровъ: Наблюденія по патологіи рѣчи, „РФВ" 1888 р. т. 19 кн. 1-2 ст. 28 і далі. М. И. Аствацатуровъ: Клиническія и экспериментально-психологическія изслѣдованія рѣчевой функціи, 1908 р. F. Bernheim: L'evolution du problème des aphasies, »L'Anée psychologique« 1907. В. Богородицкій: Случай афазіи, „Врачъ" 1900 р. ч. 32 ст. 984. J. Baudouin de Courtenay: Z patologii i embryologii języka, »Prace Filolog.« 1885 р. т. I ст. 14-58, 318-344. K. Goldstein: Einige Bemerkungen über Aphasie, »Archiv für Psychologie« 1908 р. т. 45. A. Kussmaul: Die Störungen der Sprache, Versuch einer Pathologie des Sprache, 1885 р. вид. 3, в рос. переклад. Dr. K. Noiszewski: Choroby pamięci i mowy, Варшава, 1881. Осокинъ Н. Е.: Къ патологіи разстройствъ рѣчи, „Медиц. Журналъ", Казань, 1910 р. ч. 5-6. Погодинъ А. Л.: Внутренняя рѣчь и ея разстройства, „ЖМНПр" 1906 р., кн. 11. G. Steinthal: Ueber die Sprache der Taubstummen, Берлін, 1880. П. Кривоносюк: Недуги мови, I: Заїкання, „Рідна Мова" II 1934 р. 475-478. 519-522. А. Корниловъ: О человѣческой рѣчи, М. 1894, 39 ст.

13. *Позичення слів,* — цілу літературу по 1915 р. див. у моїй праці: „Иноземные елементы въ русскомъ языкѣ«, Київ, 1915 р.

14. *Наголос,* — цілу літературу по 1914 р. див. у моїй праці: „Русское литературное удареніе", Київ, вид. 2. 1914 р. ст. 228-237.

15. *Діялектологія,* — цілу літературу по 1918 р. див. у моїй праці: „Українська мова", бібліогр. покажчик, Київ, 1918 р., ст. 38-48. Дальшу літературу по 1930 р. подав „Покажчик з української мови" Л. Червінської та А. Дикого, 1930 р., ст. 72-122.

7. Фізіологічна метода.

Новограматики звернули велику увагу на саму природу людської мови й стали глибоко досліджувати фізіологію її, — як збудовані мовні органи, яка їх праця, як фізіологічно повстає звук, акустика й т. ін. Докладність і експериментальність досліду скоро допровадила до конечности користатися найрізнішим приладдям для глибшого й вірнішого досліду. Закладаються фонетичні лабораторії, де глибоко досліджується звуковий бік нашої мови, повстають навіть т. зв. говорильні машини. Року 1856-го вийшла в Відні цінна праця фізіолога Brücke: Grundzüge der Physiologie und Systematik der Sprachlaute, що відразу високо поставила фізіологічний дослід мови й заохотила інших до цієї праці.

І з того часу довга низка дослідників працює над розвитком антропофоніки, цебто науки про звуки людської мови, напр. Румпельт, Міхеліс, Sveet, E. Sivers, Jespersen, абат P. Rousselot, основник фонетичної лабораторії в Парижу, лікар Rosapelly, що винайшов багато знарядь для дослідів фонетики й т. ін. Т. зв. Ка-

занська мовознавча школа — при Казанськім університеті, на початку з І. Бодуеном та Н. Крушевським, багато працює над антропофонікою. Проф. цього університету, В. Богородицький написав низку різних праць, а в них глибоко досліджує фізіологію людської мови, користаючись, звичайно, експериментальною методою. Те саме робив А. Томсон при Одеськім університеті, так само працюють Усов, Киперман і ін. На жаль, українці в цій ділянці майже нічого не зробили, і тільки аж останнього часу розпочинається дослідча праця й при наших університетах.

Чисті представники фізіологічної методи, такі як В. Богородицький і ін., на працю історично-порівняльну не звертають уваги, — ціла праця їхня йде тільки на експериментальний дослід фізіології мови, а об'єкт праці, звичайно, жива сучасна мова. Історичних пам'яток не досліджують зовсім, і сам такий дослід високо не ставлять.

Фізіологічна метода дала надзвичайно цінні досліди для вивчення фонетики, а це все сильно оживило мовознавство взагалі. Цінні також досліди ненормальної мови. Для складні фізіологічна школа ще мало дала, але зачинаються праці й тут; так, знаємо, яку велику ролю грає в житті речення т. зв. інтонація, а її дослід якраз і робиться експериментальним способом (пор. у книзі В. Богородицького: „Очерки по языковѣдѣнію" вид. 2, 1909 р., розділ: „Наблюденіе надъ измѣненіемъ высоты тона въ отдѣльныхъ словахъ и въ предложеніи" ст. 199-217).

Літературу див. вище 1 і 2. Гребенщиков: Фонетика и экспериментальный метод ее изучения, „Ученые Зап. ист.-фил. фак. Госуд. Дальневосточного университета", 1920 р., І 1.

Іван Огієнко.

Артизм творів Степана Руданського.

(Продовження).

10. Народні ритми.

Зате величезна більшість поетичних творів Руданського побудована на основі музичного ритму народньопісенного, якого ніяким способом не можна вложити в метро-тонічні схеми. Народніх ритмів уживав наш поет зовсім свідо́мо, старяючись їх пристосувати до літературно-естетичних цілей, відповідно модифікувати та перетворювати в свої індивідуальні строфи. Найкращим свідоцтвом, що Руданський знав істоту народніх музичних ритмів, усвідомляв собі їх відмінність від метротонічної системи та свідомо взорувався в цьому огляді на народній поезії, є його коментар до перекладу „Іліяди", поміщений у листі Руданського до Драгоманова. Там Руданський м. ін. пише: „Що ж до розміру, то я більшу половину 1862-го року бився з цією першою піснею, перекладаючи її на гексаметри і на різні розміри наших дум та пісень. Кожний раз під кінець цієї пісні доходив до того, що взятий розмір мій не годиться. Навпослідок, узявши собі в думку, що Омира при довгім розмірі гріх і доповняти лишніми словами, а при короткім розмірі декотрі придатні Омирові слова, під нашу мову непідходящі, не гріх і пропустити або замінити їх нашими короткими підходящими словами, я в кінці 1862-го року попробував оцей короткий розмір, і він таким придався легким, що я до кінця 1863-го р. пройшов увесь дослівний переклад Іліяди. Розмір цей, який він не простий, а його наслухатися можна і в приказках ігрових, і в приспівках колискових, і в піснях звичайних, веселих і сумних, і такий розмір якраз і годиться для перекладу Омирової мови. Для прикладу прошу подивитися на ці приказки, приспівки і пісні:

Ти ж думаєш, дурню, що я тебе люблю,
А я тебе, дурню, словами голублю.

Цей розмір закладний, але він міняється:

Чом дуб не зелений? бо туча прибила,
Козак невеселий, лихая година.

Ой у полі сосна та тонка виросла,
Вітрець повіває, сосонку хитає.

Сива зозуленько, не куй так раненько,
Не розбуджуй мого гостя дорогого".

Руданський, що правда, при цитуванні цих народньопісенних прикладів нотує

їх при допомозі знаків, що їх уживається до означування античних ритмічних схем: — ⌣, та старається наголошувані склади зазначити знаком довготи —, а ненаголошені знаком короткости ⌣. Однак у самому перекладі „Іліяди“ знаходимо всі варіяції чергування наголосів, — і з того ясно, що переклад зроблений по схемі музичного ритму, а не тонічного, хоч би й як комплікованого, метру. Всюди в перекладі заховане число складів 12; але і це нічого не доказує, — бо з інших поезій Руданського певно знаємо, що він розумів істоту музичних ритмів та можливість замінювати в них один здовжений склад двома короткими без порушення правильности ритмічної схеми. І так у багатьох своїх приказках любив Руданський, щоб підкреслити кінцеву поанту анекдоту, також у ритмічному огляді останню строфу модифікувати, напр. замість звичайної коломийки:

давати модифікований козачок:

Дуже виразно це видно в приказці „Ахмет III. і запорожці“, але це місце тексту тут до цитування не надається. Подібні модифікації ритму в різних строфах одного й того самого твору бачимо ще в багатьох інших поезіях Руданського, як ось приказки „Pchła“, „Пан Чехович“ і ін. Ось напр. у згаданій саме приказці „Пан Чехович“ знаходимо 5 звичайних коломийкових строф по зразку:

Лежить дідич у дворі,
Нема що робити,
Закликає жидюка,
Давай з нього кпити.

Але шоста строфа виглядає нараз ось як:

Pan wielmożny Czechowicz,
Żona jego Czechowicz,
Dzieci jego Czechowiczy,
Bo on sam jest Czechowicz,

т. зн. має, замісць звичайної коломийкової, ось яку схему:

Розуміється, що ніякої „неправильности в числі складів“, ані ніякого іншого „промаху“ щодо ритму тут нема; ціла поезійка видержана в одній ритмічній схемі коломийки, але поет знав, що оперує ритмічними взірцями, де можна без нарушення будови заміняти здовжені склади відповідною кількістю коротших, і навпаки.

Дуже багато випадків заміни чверток вісімками і навідворіт знаходимо в ритмах перекладу Короледворського і Зеленогорського рукописів. Напр. нормальна схема поеми „Чмир і Власлав“ — це дистих:

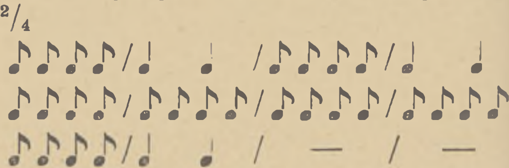

І устав Чмир любий, бере щит двозубий,

З чорним щитом бере молот, молот дуже грубий.

Але є в цьому перекладі теж навіть ось які ритмічні модифікації, для немузикального уха разячі, як „промахи в ритмі“:

В тексті це виглядає ось як:

Гукнув Чмир на військо — і військо готове,
І до сонця тягне зраня, тягне весь день до [смеркання
Все к тому горбові.

Далі, уживає Руданський тріоль, що теж свідчать про музичність його ритмів.

Найкращим доказом музичної істоти ритмів Руданського є ось які, без упину мінливі під оглядом числа складів у рядках, але правильні щодо музично-ритмічної будови, козачкові строфи з „Чумака“:

Ой любчику
Та Гордієнку,
Де ти був — пробував
Цю неділеньку?
Я до міста ходив,
Я теличку водив,
За теличку невеличку
Черевички купив.
Ой ходім у садок
Та нарвім ягідок,
Будем рвати, приміряти
Черевички до ніжок.

або: Що ти мелеш? Я співаю,
Ти не знаєш, а я знаю,
Що співаю — то чумак.
Бігла, бігла стара мати
Свого сина рятувати,
Та пропав неборак.
Ой піду я, нарву зілля,
Та зберуся на весілля,
Скоро вийде чумак.

Найвизначніше місце в ритміці Руданського займає коломийка, цей „класичний вірш української поезії“, яким написано 58% цілого Шевченкового „Кобзаря“. Про істоту цього ритму, як і про істоту української народньої ритміки взагалі, не панує ще між теоретиками повна згода. Якубський тримається думки, що її обґрунтував Перетц[1], про процес силабізації та тонізації українського народньопісенного вірша — і доходить до твердження, що Шевченкову коломийку „можна уважати остільки ж народнім, оскільки й силабічним віршем“.

[1] Историческо - литературные изслѣдованія, т. III.

Коли на думку С. Стоцького це коломийка, а на погляд Перетца — це 14-складовий силабічний вірш, то Якубський прихилюється до компромісового погляду, що це „силабізований народній вірш“, „народні ритми, силабізовані та на літературний манір тонізовані“. Тимчасом уже з наведених прикладів видно, що спеціяльно у Руданського ані про точну, послідовно переведену силабізацію, ані про тонізацію народньопісенних ритмів не може бути мови, бо ані рівне число складів у рядках, ані правильне чергування наголосів у початкових і середніх тактах, не все заховані. Не можна, що правда, заперечити тенденції до управильнення числа складів у рядках і до правильного чергування наголосів у літературних творах, — але факти показують, що це управильнення не додержується всюди та що поет свідо́мо від нього відступає саме для осягнення відповідних естетичних ефектів.

Не входячи в істоту теоретичного спору про народньопісенні ритми, обмежуюся тут ствердженням факту, що в поезії Руданського народні музичні ритми заховують свій народньопісенний характер і не всюди по-літературному „управильнені“, так, що для їх систематизації найкраще підходить теорія музичних ритмів С. Стоцького та його спосіб занотовування ритмічних схем. (Далі буде).

Львів. М. Гнатишак.

Наша твердиня.

Поема.

5. Письме́нникові.

Туди́ — в краї зеле́ні, на село́,
Де сил наро́дніх б'є ще джерело́,
Неси́ від міст оглу́шливого гро́му
Свою нудьгу́, і су́мніви, і вто́му!...

Серед наро́ду рідного спочи́нь...
Його́ просто́ї му́дрости глибінь,
Краса́ і чар пісе́нь, дзвинко́ї мо́ви
Віллють у кво́ле тіло дух здоро́вий.

Збира́й, як діяма́нти, ті слова́:
Твого́ наро́ду в них душа́ жива́.
Їх оброби́ у тво́рчій ти уя́ві
Й верни́ наза́д в кошто́вній вже опра́ві.

9. IV. 1935. С. Черкасе́нко.

Сердечно просимо наших боржників заплатити свої залеглости. Сьогодні ж вишліть 1 зл. за Граматику „Рідне Слово“!

Мова Богдана Ігоря Антонича.

Коли я вперше перечитав був „Три пéрстені“ Богдана Антонича (Львів, 1934) (власне не перечитав, а — випив), не міг я поняти віри, щоб подібна книжечка вийшла у Львові. Антоничева мова така чисто літературна, щиро надніпрянська, що майже ніщо не зраджує автора провінціяла. Судячи з їхньої мови, „Три пéрстені“ могли вийти десь у Києві, Харкові, але тільки не ві Львові, тільки не за межами метрополії.

Коли ж я довідався, що Б. Антонич — лемко з походження, з Горлицького повіту, мойому глибокому здивуванню не було ґраниць: чи ж то справді лемко міг так ґрунтовно мовно переродитися на правдивого наддніпрянця? Але перед нами факт довершений: на наших очах сталася чи не найкраща казка наших днів: знайшовся нарешті поет, що не тільки зрозумів усю велич гасла: для одного народу — одна літературна мова, але й глибоко зреалізував його. Мовне чудо над Полтвою!

Цю подію уважаю правдиво історичною, — реальним початком мовного перерождення Західньої України. Можемо нарешті спокійно говорити, що всеукраїнська літературна мова справді реально твориться, і справді творяться соборні культурні цінності. Антоничеву книжечку може легко й вільно читати кожний українець із Київщини, Харківщини й т. ін., зовсім не відчуваючи, що автор її походить із мовно далекої Лемківщини. В і д н и н і Україна культурою мовною, цебто найголовнішою, стає єдиною Нацією. Це значить, що все, витворене тут, іде до загальної нашої духової скарбниці, з б а г а ч у ю ч и її. Це значить, що незабаром настане довго сподівана історична хвилина, найважніша в історії нашої культури, коли цілий український народ — в особах своїх інтелігентних шарів — заговорить однією мовою, і всі ми разом спільно творитимем одну соборну українську культуру. Це значить, що все, чого сьогодні не можна творити в Великій Україні, буде створене для загального — а не місцевого — добра поза межами її. Український нарóд поза межами своєї метрополії стає нарешті творчим для однієї спільної культури! Найбільше чудо Духа Святого — зцілення глухонімого! Цілий український народ нарешті об'єднується в найголовнішій своїй ділянці — в мові.

Справді,— історична, велична хвилина!

В мові Богдана Антонича не знаходжу нічого „галицького“, — це перший тут письменник, що зміг писати такою справді чистою всеукраїнською мовою. І зробив це лемко,— людúна, що йому власне найтрудніш було опанувати всеукраїнську мову. Зробив це впертим і глибоким вивченням цієї мови. Зате й наслідок найвеличніший: творчість навіть лемка стає всеукраїнським добром! Не хочу цим сказати, що нам непотрібні такі письменники, як Стефаник або Черемшина; ні, потрібні, але тепер більше потрібні нам творці всеукраїнських соборних цінностей. Та зрештою сила творів Стефаника й Черемшини зовсім не в їх місцевій мові, що так перешкоджає їх розуміти, а в їхнім змісті, а зміст цей такий, що далеко корисніше було б, якби його знала й читала ціла Україна, а не тільки маленька частинка її. Б'є вже нам дванадцята година й живемо в таких обставинах, що мусимо всі — як що хочемо бачити свою Націю сильною — творити цінності тільки всеукраїнські, що кожний із нас мусить щось додати до загальної нашої скарбниці. Зрозуміймо ж нарешті, що Україна трохи більша, ніж від Львова до Коломиї. А для цього найперше потрібна — спільна всеукраїнська літературна мова. Родовитий лемко Б. Антонич оце й навіч усім показав, що така ідея — не нездійснима мрія „Рідної Мови“, але реальний факт. У цьому сила й ідеологічне та символічне значення Антоничевої (і кожного іншого подібного) мови.

В „Нашій Культурі“ я незабаром подам сильветку Б. Антонича, як соняшного поета-лірика, поета з Божої ласки. Тут спинюся трохи над його мовою.

Як правдивий поет, Б. Антонич має глибоко п о е т и ч н у м о в у. Нічого

він не говорить нашою буденною мовою, — він має свою поетичну мову. Поет поєднався з природою в одне неподільне ціле, а тому сприйняв особливий світогляд („поганин я"), а плодом цього з'явилася чисто поетична мова. Поетичність кожної мови, також і мови Антонича, найперше залежить від сили його одухотворних здібностей. Сила ця в Антонича — природня, натурально й вільно пливе з переповненої молодістю та сонцем душі його; силою одухтворяти неживу природу Антонич — один із найсильніших у нашій сучасній літературі. Ці одухотворення його такі природні, що й читачам видаються такими ж, і ми їх легко сприймаємо: „Ніч зорями на небі шиє" 21, „Схилився вечір до землі і срібним сяйвом ріки стелить", „На воді дрижачі іскри ранок сіє" 9, „Попіл сну засипле очі" 27, „В чарки сріблисті і червоні поналивалася весна" 37 і т. п. Взагалі ж поетична уява Антоничева надзвичайно велика, природня, сильно викохана лемківською природою та оточенням:

Надхненним циркулем уяви
накреслим коло рівних строф (23).

Найперший вислід одухотворної здібности поетової — це образовість його мови, його т. зв. порівняння. У правдивого поета їх завжди багато, а тому їх багато й у Антоничевій мові. Образовість мови — це взагалі основний ґрунт кожного поета. У Антонича повно порівнянь, і то небуденних, його образи безконечно мінливі, принадні й чарівні. „Три пéрстені" — це невичéрпна криниця найпоетичніших образів та яснопрозорих порівня́нь. Ось їх частинка: „На схилі гір, неначе лата, пришите до лісів село" 8, „Весна горіла, немов закохане дівча" 15, „Мов свіже молоко, роса" 20, „Вливається день до долини, мов свіже молоко до миски" 45, „Мов чорний кіт, сів череватий чайник" 59, „Немов малина, спів мрія" 51, „Течуть униз краплини шуму, немов з гарячих пнів смола" 8, „І куриться із квітів запах, немов з люльок барвистих дим" 8, „Північ чорна, наче вугіль, попіл сну на очі сипле" 70, „Сонце, мов червона цегла, покотилось бляхою дахів" 61, „З трави нежданно скочить сонце, немов сполохане лоша" 37, „Ось ранок синім возом їде і сонця сніп в село везе" 44, „Піднявся день, мов олень з кручі, ніч відплила, мов корабель" 30, „День смуглявий, немов циганка на лиці" 7, „Дівчи́на, наче веретéно, в танку спідницями шумить" 9, „Із бубна, мов із дзбану, ллється роздзвонений гарячий крик" 9.

Який чарівний образ гірських потоків:

Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять (7).

Або ось образ світанку („Світанок" 38):

Сплигнула ніч з шумких дерев,
втікаючи понад дахами.
Замаяв голуб і дере
крильми хмарин іржаві плями.
Мов дзенькот товчених склянóк,
ясна музи́ка підпливає.
Світанку ку́риться вино
і небо в си́няві безкрає.

Щоб читач повно уявив собі молодечу красу поетичної Антоничевої мови, густо пересипаної чарівними порівняннями, ось його вірш „На шляху" 33:

Обплетений вітрами ранок
шугне, мов циганя з води,
і на піску кричить з нестями
обсмалений і молодий.
Ріка зміста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри,
і день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.
Клюють ліщину співом коси,
дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
хлопчина з сонцем на плечах.

Або ось „Ліс" 53 з високопоетичною мовою:

Навчися лісової мови
із книги лисів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писать елегії на пнях.
Струмки полощуть срібло тиші,
в росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова
у книзі лісу віч напише!

Часом поетові образи не все нам зрозумілі, ніби дивні, а то й протиприродні, але в Антонича й вони такі душевні, такі приманливі, що ми легко сприймаємо й їх: „Дуднить по шибах дощ цинобри" 36 (цинобра ж тільки червона!). „Кущем черленим край дороги ростеш у шумі тишини" 51.

Добрі, оздобні епітети — краса кожної поетичної мови. Антонич уживає їх вільно й щедрою рукою, а читач сприймає їх легко. Часто Антоничеві епітети сильні, глибокі, ясні, пахучі, соняшні, навіяні лемківською природою, як і його образи та порівняння, напр.: Смолиста ніч і день смуглявий 7, п'янливе зілля 6, квітчасте сонце 8, настрій шовковий 63, хрищатим снігом, думки схвильовані й крилаті 23, подув конвалійний 21, крилата пісня 12, смичком вогнистим тнуть цигани 8 і т. ін. На жаль, зложених епітетів, таких величних і запашних, скажемо в Олеся, в Антонича ще зовсім мало: жалі легкозмінні 63, самець струнконогий 51. Антоничеві епітети головно прикметникові, а таких потрібних дієприслівникових, що звичайно являються ознакою добре розвиненої поетичної мови, у нього ще майже нема: розкотисто співає бас 8, молитовно юний спів 21; це вказує на вбогість та невиробленість цієї ділянки в Антоничевій мові: треба докладніш окреслювати не тільки сам предмет, але й його дію. Часом епітети невдалі: похмільна (п'янка?) квітка тютюну 20.

Антоничеві рими звичайно звучні, легенькі й приємні, немов навіяні поетові дзюркотом гірських потоків. Вони завжди прозорі, як лемківське небо. „Пишних віршів рій дзвінкими римами впиває, як вино“ 67. Правда, поет сильно кохається і в асонансах, але вони в нього завжди звучні й мелодійні, немов співи пташині: в серці — сперся 17, сонце — сон цей 49, продавши — завжди 5, трави — смуглявий 7, хоч не брак асонансів і ялових, що їх варто оминати: вітер — п'яніти 5, кров — перо 7, ковалі — слів 17, дерев — забере 22, пісне — помістить 23 і т. ін.

Словник „Трьох пе́рстенів“ іще небагатий і мало оригінальний — поетові треба пильно й невпинно працювати, щоб збагатити його до розмірів самостійного словника. Але поет стоїть на добрій дорозі, бо вміє легко підібрати соковите слово, або й сміло створити нове: Що тут привід, а що ява 70, Струн сп'янілих лютий бряз 9, Доглибна знеохоти їдь 13, Над нами небо неозоре 50, Ріка зміяста 33, Парують олісті пні 50, Хвилясто хльостають вітри 33, Тінь, наче яструб, над серцем колує 75, Швидкіш струмує в жилах кров 7, Дзвонила в сто фортепіянах омелодійнена весна 15, Осніжені каштани 55, Ячала сотнею скрипок 15 і т. ін. Не треба забувати, що правдивий поет невпинно й сміло творить нові слова!

Ознака правдиво й глибоко виробленої мови — це багатство дієприслівників; з цього погляду Антоничева мова ще зовсім убога, а скупі його дієприслівники буденні й нецікаві. Взагалі ж кожний поет і письменник мусить невпинно й завзято працювати над збагачуванням свого словника, щоб соковиті й небуденні слова — а ними ж така багата наша мова — переливалися йому вільно за вінця звичайного словника. Словник — це поле правдивої творчости поетів, і ступінь багатства словника — то ступінь сили й зросту поета. З цього погляду сучасні наші поети в більшості своїй — дуже вбогі.

Зприкметникованими дієприкметниками Антонич опанував міцно, і вони в нього часті й природні (див. „РМ“ 1935 р. ч. 4 ст. 161-170), правдиво прикрашуючи його мову, напр.: 1) *-ний* по приголосній: краса незглибна 5, невловне щастя 15, співний корінь, головокружним хмелем 25, обрії головокружні 74, недосяжні зорі 25, нестримна мрія 22, пісня нестримна 27, в нестямній боротьбі 56, серце невтишне 20, невтишний крок 23. 2) *-альний*: благальний спів 11. 3) *-ливий:* мінливі зорі 25, приманливо розкривають глибінь 74, промінливе повітря 74, п'янлива кабала 19, п'янлива пісня 23, п'янливе зілля 6, п'янливі сторінки 76, в п'янливих віршах 62. 4) *-лий*: затвердлих 51, затислих обійм 62, небо прилипле 70, скам'янілих 57, серця сп'янілі 56, струн сп'янілих 9, скам'янілий спротив 64. 5) *-чий*: горючий птах 6, кущем горючим 8, дрижачі зорі 25, палючих поцілунків 18, зорі сплячі 23, в тиші сплячій 25, співучі двері 7, цвітучий дим 21.

Гарні пасивні дієприкметники на *роз-*, що все більше та більше ширяться в на-

шій літературі, хоч вони в нас і чужого (польського?) походження, напр.: роздзвонений крик 9, розсміяний хлопчина 33, розсміяні палки потоки 7, розсміяних очей 17, розспіваної глини слів 18, розспіваної тужно вишні 20, весни розспіваної 40, в розспіваних віршах 62; пор. задуману країну 10.

Мова Антоничева — чиста всеукраїнська літературна мова; правопис академічний, не злякався навіть апострофа. Говіркові вирази поет старанно оминає, чому їх у нього майже нема; варто було б позбутися й такого, як: трунок 6. 32 (питво), їдь (яд) 13, зело (зілля) 44. 50, коругóв (хоругов чи хоругва). У літературній мові звичайно маємо: пéрстень, пéрсня, множина: пéрсні; рідко: пéрстінь — пéрстеня, мн. пéрстені; тому заголовок ліпший був би: „Три пéрсні“, бо „Три пéрстені“ (не: перстéні) — форма менше знана.

Наголоси в „Трьох пéрстенях“ скрізь загальноукраїнські літературні; місцевих наголосів дуже мало, але все таки є, напр.: березóвий (треба: берéзовий) 67, долотóм (дóлотом) 65, кабáла 14. 19 (кабалá), питимýть 51 (пúтимуть), почáлось 15. 28 (почалóсь), у сарнú 47 (сáрни), сарні 12. 51 (сáрні), твóїм 50 (твоїм), чáйник 59 (чайнúк).

Дуже добре враження робить Антоничева мова відсутністю т. зв. „поетичної вільности“ (licentia poëtica); треба міцно пам'ятати, що цієї „волі“ звичайно вживають тільки ті поети, що мало й слабенько знають мову (див. „РМ“ 1934 р. ст. 207-209), і своє незнання та нездібність прикривать „поетичною вільністю“.

Мова легко пливе в поета, — всі розміри віршів тільки класичні, а порядок слів звичайно нормальний, і тільки часом бачимо в нього й переставлення (inversio). Інверсії звичайно прості: Дрижать ялиці в вітру лапах 8, Містечко в сяйві ночі біле 14. Але бувають і такі переставлення, що затемнюють легке й швидке розуміння думки й заважають пливкості читання, напр.: Навіть скрипки срібні жили не заплачуть серед туч 64, На яблоні струнах долоні кладе 34, Тремтить захоплення струною голос твій 67, В краси холоднім сяйві 27, В весни заквітчаній друкарні 28. Таких переставлень у реченні треба конечно оминати, бо ж вони — ознака невироблености поетової мови. Природна інверсія — явище психологічне, звичайно буває при сильних душевних хвилюваннях, і не можна її відносити до licentia poëtica.

Антонич — лемко з походження, що вплинуло на силу й напрям його поетичної мови, але нічим не відбилося на граматичній чистоті його літературної мови, а те рідке, що є в нього (ватра 44, крисаня 46. 47, кичера 7), мови не затемнює, — вона скрізь чиста й ясна, „роса краплинами сплила, мов слово, чиста й ясна“ 44, як каже автор. Мова надхненно й вільно ллється з радощами й сонцем переповненої поетової душі:

О слово, що в устах тремтиш,
Невже ж мені тебе спиняти? (23).

Про себе й свою бáтьківщину поет каже:

На зорі задививсь хлопчина,
Але своєї не знайшов!

Так, — свою правдиву дороговказну зорю поет легко знайшов тільки у мові всеукраїнській, і став творити цінності соборні, став поетом цілої України.

Іван Огієнко.

Новотвори в сучасній українській мові.

II. Іменники чоловічого роду.

Дуже велика кількість неологізмів чоловічого роду. І велика кількість наростків на творення йменників чоловічого роду й вирішна роля чоловіків у щоденному житті, культурній творчості та політиці, впливають на творення нових слів.

1. Наросток *-ник*. Як у жіночому роді було найбільше нових слів із нар. *-ка* й *-івка*, так у чоловічому найбільш новотворів із наростком *-ник*, бо їх структура дуже легка, а саме: до кореня додаємо цей наросток, а значення цих слів майже завжди з тієї самої ділянки: це nomen agentis, цебто означує людину, що робить щось, а творяться вони від іменників і дієслів. Цих слів у нас

дуже багато, але я вичислю їх по кілька поодинокими групами, зазначуючи при цьому, що я наводжу й давніші неологізми, щоб показати невдатність їх складання, або те, що, не зважаючи на велетенський розвій української мови, ми ще й досі послугуємося архаїзмами або деякими невдатними й невідповідними словами, вважаючи їх нераз за дуже добрі й гарні.

а) Заняття людей: конторник — канцелярист (переклад із рос. конторщикъ, Ібс. 170), копальник — власник, або робітник копальні Г. В. 23, погребник — власник похоронного закладу (витворене в Півн. Америці нашими емігрантами, Д. 293/34), похоронник — попереднє (гал. Д.), мороженик — продавець морозива Відр. III, 224, ліхтарник — що засвічує ліхтарні, лубочник — богомаз, продавець або видавець усякого немистецького дрантя (книжок, образів) з рос. Г. В. 23, смолоскипник — що носить смолоскипи (нім. Fackelträger, рос. факельникъ, Нд.), медведник — ловець, що полює на медведів Нд. 41/34, вирібник — той, що вироблює щось, фабрикант Наз. 13/34, приватник — господар на свойому хазяйстві, а не у колективі Д. 287/34, приватний купець в противенстві до кооперативної торгівлі Д. 291/34, текстильник — вирібник або купець матерій.

б) Суспільно-політична ділянка: бесідник (заг.), передбесідник — попередній промовець (гал.), державник — самостійник, ухильник — що відхиляється від догм комунізму (рад.) Д. 226/34, безробітник, заговірник — змовник (з рос. заговорщикъ, С. 22) старо-, новокурсник (москвофіл) Д. 5/35, заточник — засланець; цей архаїзм уживається на означення українця, що живе на урядовій службі в Західній Галичині, подібно „заточенець“ С. 22, наїздник з поль. najeźdźca Д. 22, обса́дник — окупант С. 22. До цієї ділянки долучується право: обра́зник — той, що образив другого Кол. 3, зако́нник — знавець права ib. 35, в Галичині чернець, позо́вник, поса́дник — бурмистр, міський голова (рос., уживане в Галич.).

в) Військо: сте́жник — вояк, що йде на стежу розвідувати[1], уда́рник[2] — вояк, що йде приступом у першій лінії, скорострільник — що стріляє з кулемету, гарма́тник — артилерист, гарма́ш, добровільник — доброволець (з рос.) Нд. 39/34, захи́стник — оборонець, панци́рник — панцирний потяг, авто, напле́чник — наплечний мішечок вояка або спортовця (поль. plecak, гал.) хлібни́к — торністра військова, синьо-, сіро-жупа́нник 1918 р.), базівни́к — корабель, що становить базу (підставу) Нд. 1/35.

г) Культура й освіта: виховник (у Галичині часто вживають іще „вихователь“), шкільник — шкільний діяч Д. 5/35, у говорах гал. — школяр (Грінч.), високошкільник — студент або абсольвент високої школи, середнєшкільник — учень середньої школи (повстало в Україні в часі революції), читальня́ник — член читальні Д. 3/35, самоосві́тник ib., схі́дник, за́хідник — прихильник Сходу, Заходу, східньої, зах. культури Нд. 35/34.

ґ) Хліборобство: з Радянщини: колго́спник, колективник — селянин, що працює в колективі, одино́чник (з рос.) Д. 194/34, одноосі́бник (рос. единоличникъ Д. 297/34) і прива́тник — селянин, що господарить окремо Д. 287/34, земе́льник — землевласник, дідич (на лад поль. ziemianin і рос. землевладѣлецъ), незамо́жник (рад.).

д) Спорт: наколе́сник—роверист (гал.), чі́льник (у грі в мяча, Д. 249/34).

е) Предмети й речі: напле́чник, хлібник, пока́зник — індекс, огляд змісту Д. 226/34, сильни́к — мотор (з поль. silnik), сподви́жник (слово хибне, взяте з рос. сподвижникъ — товариш пригод, подвигів, Відр. III, 15), клячни́к (стілець до клячання, з поль. klęcznik, Д. 275/34), заповідник — резерват первісної фльори й фавни, націон. парк Д. 330/34, панци́рник, вантажник, довідни́к — інформац. книжка (в Україні), намоги́льник — пам'ятник на могилі С. 22.

є) З різних ділянок: дозо́рник — наглядач (хибне, з поль. dozorca, Відр. I, 176), підро́бник — фальшівник (Кол. 38), призві́дник — спричинник ib. 120, спостере́жник — обсерватор, переслі́дник Нд. 26/34, обу́дник Лейт. 3, пробу́дник

[1] Календар Червоної Калини на 1934 рік, Львів, стр. 8; далі цитую в скороч. ЧК. [2] Ibid. стр. 28.

Д., збу́дник — що дразнить, підбадьорює Лейт. 103, заба́вник, викри́вник — відкривець Лейт. 64, ви́явник, розу́мник (Мик. 195, утвор. на рос. лад: умникъ), вкладни́к — що складає гроші до каси Д. 244/34, доповідник — референт, загрни́чник Д. (Чіпка), домівни́к—що мешкає в тому самому домі, з поль. domownik Д. 325/34, звели́чник, викла́дник (думок, С. 22), мо́дник — знавець моди, франт Кол. 63, ви́служник, зага́льник — загальний вислів, з поль. ogólnik Гол., ягідни́к — медвідь, що годується ягодами Нд. 41/34.

З цього перегляду слів можна зробити висновки, що в нас тепер твориться справді багато полонізмів, а найбільше творять їх редактори часописів, що потребують найрізніших виразів, далі, що дуже часто перекладають у нас із мов польської й російської, а часом беруть цілі чужі слова, головно з рос. мови (не треба сюди вміщувати наших архаїзмів, як напр. заточник). Трапляються між цими новотворами й зовсім невдатні, або штучні, насамперед галицькі, кращі й зграбніші з В. України (н. пр. А. Ніковського, цитовані Кол.), доволі багато радянських складних термінів. В окремій групі я помістив усякі речі й предмети, що становлять виняток у словах з нар. *-ик*, що переважно означують особу, яка щось робить. Подекуди бачимо двозначність у йменниках: приватник, копальник, шкільник, подібно як при жіночих іменниках на *-ка* (горожанка). Це йде від того, що йменники ці повстають із прикметників, а здогадний іменник не є той сам („приватник" із „приватний купець, господар").

До новотворів сучасної доби з нар. *-ник* найближче підходять слова з поширеним суфіксом *-ильник*, *-альник* і *-очник*, *-ичник*. Їх мало, бо будова складніша, а додавання наростка *-ник* до самого кореня було б тут невигідне тому, що повставав би важкий збіг шелестівок. Зібрав я такі приклади: носи́льник — носій (з рос. носильщикъ), чист-и́ль-ник (чобіт) Лейт. 59, постача́льник — гал. доставець ib. 152, цига́р-оч-ник — папіросниця Мик. 73. Чоловічий рід останнього слова можна виправдати тим, що для нього є зразком узяте з рос. мови слово „портсигаръ". Уживають нераз наддніпрянці слова з рос. мови „спра́вочник" — інформаційна книжка, поль. skorowidz, але в нас це слово зовсім не прийнялося. Вживають у нас слова „каменичник" — власник кам'яниці Д. 22.

Перемишль. (Далі бу́де). Євген Грицак.

Сучасна українська літературна мова.

VI

Давноминулий час.

Українська мова належить до тих слов'янських мов, що зберегли від давнини своє колишнє багатство часових дієслівних форм. Мова російська, напр., деякі часові форми втратила й знає тільки одну форму минулого часу. Зовсім не те в мові нашій[1].

Від глибокої давнини в українській мові позосталася вельми цікава форма, — т. зв. давноминулий час. Форма ця складається з дієслова *був*, *була*, *було*, *були* та з минулого часу (колишнього дієприкметника) того дієслова, що змінюємо: я був ходив, вона була впала, ми були прийшли і т. ін. Давноминулий час визначає дію, що відбулася перед другою дією або в неокресленім часі взагалі. Коли цей минулий час визначає безрезультатність дії (щось робилось, але не зробилось), в такому разі вживаємо конечно форми давноминулого часу: Уже *була* виїхала, та вернулася.

Українська сучасна літературна мова широко вживає форми давноминулого часу, при тому не тільки тоді, коли треба зазначити безрезультатність попередньої дії, але взагалі для зазначення дії попередньої. Ця добра звичка

[1] Сильно відходить від реального стану проф. St. Słoński, що в своїй новій праці 1934 р.: „Historja języka polskiego" на ст. 9 твердить, ніби українська мова має »uproszczoną konjugację: czas terazniejszy, jeden czas przeszły, przyszły«. Нехай цей розділ покаже шановному професорові, що ми маємо більше, як один минулий час. Див. іще „РМ" III 85-86.

стала вже загальна в нашій літературній мові, що глибоко відбиває живу київську народню мову. На жаль тільки, ця форма занадто помалу шириться в Галичині, хоч жива західньоукраїнська мова так само зберегла давноминулий час.

Черкасенко добре знає цю форму й залюбки вживає її. Але належачи він до старшого покоління стилістів, уживає цієї форми головно для зазначення безрезультатности дії, напр. у „Дон Хуані“: Ні, ні — а то б сказав був мені ти 104. Так зрадів був я, коли сеньйор казав 110. Пакіта, що відхилила була двері, причиняє зовсім 51.

В. Підмогильний, навпаки, вже широко й залюбки вживає форми давноминулого часу. Ось приклади з „Міста“ 1929 р. Лишив у своєму селі й по всіх, що бачив *був*, не тільки минуле, але й надії 6. Лука був зробив рідне село центром своїх операцій 11. Так ніби спогад про неї затаївся був у ньому і раптом розцвів 23. Побачив альтанку, якої був не постеріг 66. Вертати в невеселі долини, звідки був вийшов 68. Те, що був створив, тепер з нього творило нову істоту 113. Почуття фізичної відрази, що він був дізнав 145. Нічого не знайшов того, що був полишив 152. Повторення того, що вже був писав 166. Борис цю кімнату був відступив 174. Коло столу, де пильнував був 183. Покинув цю повну комору так само — радісно, як колись до неї був брався 191. Краще був би не приносив 202. Підвівся з крісла над фікусом, де був заснув 220. Тепер пригадував, про що був писав 221. Він не спостеріг був людини 222. Він дивився на ґанок, де сидів був вечорами 254 Тільки класика врятує світ від сучасного обскурантизму, як *була* врятувала від релігійного 26. Пішов до тієї крамниці, що півроку тому була спинила його 99. Почував у ній сталеві пружини, що були осіли на вибоїні революції, а тепер випростуються знову 37.

Пам‘ятаймо, що давноминулий час — це наша оригінальна форма, що вирізнює нашу мову серед інших слов‘янських мов, а тому мусимо її замилувано плекати й частіш уживати.

Підо впливом російської мови в нас часом плутають цю форму з російською формою на *було*. По-російському кажемо: Пришел было, но опять ушел. Пришла было, но опять ушла. Пришли было, но опять ушли. По-українському тут буде тільки давноминулий час: Прийшов був (а не: було), але знову пішов. Прийшла була (а не: було), але знову пішла. Прийшли були (а не: було), але знову пішли.

VII.

Оминання віддієслівних іменників.

Українська літературна мова, слідом за мовою живою, виразно оминає, де можна, віддієслівні йменники, особливо там, де збігаються два йменники. Отже, скоріш напишемо й скажемо: *бажання писати*, а не: *бажання писання*. Дієйменник по йменнику стає тепер звичайною формою, випираючи потроху штучні віддієслівні йменники по йменниках. Звичайно, цього не треба робити конечним законом і виганяти віддієслівні йменники геть скрізь, — мова йде тільки про те, щоб не зловживати ними без потреби, як то часто бачимо (за польським впливом) у письменників галицьких.

В. Підмогильний на це явище нашої мови дивиться трохи прижмуреним оком. Коли герой його „Міста“, Степан Рудченко на ст. 96 стає перед судом „українізаційного ареопагу“, то він відповідає й про те, що „для переведення розвантаження мови дієслівні речівники мусять бути старанно й невхильно обходжувані“. Щоб це насмішкувате речення стало граматичним і реальним, з нього я викинув би „невхильно“, бо віддієслівні йменники, де їх конечно не потрібно, варто таки оминати. Див. про це докладніш „РМ“ 1934 р. ст. 323-327.

І Підмогильний вельми часто оминає їх, — звичайно вживає дієйменника. Такі форми, як „Дух порядкування“ 207, рідкі в нього. Ось трохи прикладів із „Міста“.

Бажання опанувати Зоську погасло 139. Вигадка написати (а не: написання) оповідання 184. Жадоба жити 37. Жадоба знати й розуміти 195. Здібність мислити 159. Нахил аналізувати 33. Нахил складати конспекти 95. Неохота рухатись 11.

Почув неохоту писати 228. Обов'язок доглядати журнала 187. Потреба розважитись 121. Претензії писати 186. Даючи простір розвиватись 125. Невдячна робота шукати перлів 186. Способи поліпшити свій стан 138. Спроба писати 171. Почував труднощі перевести її для себе 143.

У Черкасенка ці форми також звичайні: Піддала ногам охоти бігти 14. Вечерю час варити 17. Напитися охота 17. Штучного накопичення дієйменників у Черкасенка ніколи нема.

VIII.
Простий іменник замість віддієслівного на *-ння*.

Накопичення віддієслівних іменників на *-ння* неприродне нашій мові, чому письменники пильнують оминати його всякими способами. Сучасна літературна мова знає для цього досить частий спосіб, — уживання пня без *-ння*, або синонімічно близького слова. Напр. у С. Черкасенка читаємо: Застигає у з а д у м і 20. Від з а́ х в а т у отямитись не можу 63. Анна в за́хваті 120. Оглядає о б с т а н о́ в у 23 Якусь хвилю лишається в такій п о с т а́ в і 14. Прибравши горду поста́ву 16. П р и́ в і д це 121. Не вернулися іще з п р о г у́ л я н к и своєї 89. Ціль с в і т о б у д о́ в и 62. В сінях гомін і т у п о́ т н я в а 84. 104. Чують кінську тупотняву 68. 99. Читатиму з з а́ к л и н о м 16. Від п а́ х у сп'яніти можна 29. Без п е р е п о ч и́ в к у скаче 21.

Так само в Підмогильного це не рідке в „Місті": Вона не має грошей на в б о р и 210 (а не: вбрання). Д з ю р к і т струмка 192. Висуваючи важкого щелепа за кожного о́ б е р т у маховика 188. О б с т а́ в а хати не була пишна 24. Почуваючи глибшу п і д о́ з р у 98. Кожен п о́ р у х душі 129. Я притомився, на рахунок цієї п р и т о́ м и 11. Здобув хоч кравчок, хоч на одну с и́ д н ю місця 157. С п а́ л а х и, що будуть пустошити його душу 184. Почув пустку в думках і с т о́ м у 195. Х л ю п і т легкої хвилі 188. Турботний р о́ к і т життя 250.

Назвище й прізвище.

В працях наших учених, виданнях Н. Н. Ш., в У. З. Енциклопедії завелася чиста плутанина, щодо термінів „назвище" й „прізвище". В однім і тім самім числі галицького щоденника чи тижневика стрічав я на означення того самого поняття три терміни: назвище, прізвище і називско, навіть ув одній короткій новинці знайдете два терміни: назвиско й призвіще, назвище й прізвище або прізвище і призвище і т. ін. Докладних цитат, ощаджуючи місця, не подаю.

У щоденній пресі, в УЗЕ і, на жаль, у виданнях навіть філологічної секції Н. Т. Ш. друкується всуміш і без застанови: 1. назвище, 2. назвиско, 3. назвисько, 4. прізвище, 5. призвище, 6. призвіще, 7. прізвиско, 8. прізвисько, 9. призвисько, 10. призвісько і призвіско, 11. прозвище, 12. прозвиско, 13. прозвисько, 14. ім'я, 15. імення, 16. власна назва (прізвище ?) — у розумінні назвища, у Верхратського — 17. на́зивка (Name), у Партицького — 18. імено, у Желехівського — 19. прозва́не, у Желехівського, В. Шухевича й Леся Мартовича ще — 20. по́рекло. Двадцять термінів на означення латинського nomen, німецького Name!

Таке баламутство ширять тільки публіцисти, письменники та вчені, бо селяни докладно відрізняють поняття „назвище" й „прізвище". При збиранні інформацій до позву на питання, як пишеться ваш противник, наш селянин подає, напр.: Кость Стро́ґуш, а на дальше питання, чи нема в селі такого другого, селянин відповідає: є такий другий, але цей має п р і з в и щ е „Калапч'е́к", або відповідає: цего другого п р о з и в а ю т ь „Ру́ра"..., а часом вельми негарно. Таких прикладів можна навести дуже багато.

Майже кожний селянин має крім „н а з в и щ а" ще й „п р і з в и щ е". Досліди над прізвищами дуже цікаві, але в нас, на жаль, збирання сирого матеріялу, щодо цього, тільки починається. Мимохідь зазначу, що з одного тільки села Во́вче пов. Турка на моє прохання зібрала м. ін. Мирослава Волосянська побіч назвищ 74 прізвища, як: Суп (назви-

ще) — Дзюдзчин (прізвище), Іван (ім'я) Максим (назв.) — Ґереджун (прізв.), Себій (назв.) — Київ (прізв.), Мотиль (назв.) — Бовтач (прізв.) тощо.

В Галичині часто замість терміну „назвище" вживається спольщеного „назвисько". Навіть фахові вчені лінгвісти не вільні від таких прогріхів.

Наддніпрянці вживають замість терміну „назвище" терміна „прізвище", а останніми роками й галичани приймають за ними цей термін. Але це — на мою думку — не слушно.

В багатьох випадках і наддніпрянці уживають у добрім значенні терміну „назвище" й „прізвище". Наприклад Кониський (З. Н. Т. Ш. I. 98) пише: „Між крепаками (посполитими) Василя Енґельгарда була сім'я Григорія Грушівського-Шевченка. Певна річ, що остання назва чисто народня, або, як кажуть в Україні, „п р и з в и щ е по вуличному". Дід, а може прадід Григорія, Іван був шевцем, тож син його і став прозиватися Шевченком. Так в Україні виникли назви: Кравченко, Столяренко, Коваленко, Ткаченко й інші".

Уманець (Комар) і С-ка також відрізняє „прізвище" від „назвища" і т. ін. У державних народів цього баламутства нема, вони над цим уже не дискутують. Академії Наук та державні шкільні установи такі питання авторитативно для загалу устійнюють.

Для прикладу наведу: Publius Cornelius Scipio Africanus. В латинській і німецькій мові для кожного ясно: Publius — praenomen, Vorname, Cornelius — nomen, Name (чи Geschlechtsname для ще докладнішого спрецизування), Scipio cognomen, Zuname, Africanus — agnomen (adnomen), Beiname.

Аналогічно в українськім: Семен Кільчицький Ручка Слотило.

Правник уживатиме технічних термінів: (хресне) ім'я — praenomen, Vorname, на́звище — nomen, Name (Geschlechtsname), прізвище — cognomen, Zuname, придо́мок — agnomen (adnomen), Beiname. Отже правник, з г і д н о з п о д і й с н и м с т а н о м, докладно відрізняє поняття „назвище" й „прізвище".

Про інші терміни, як нім. Eigenname, Spitzname, Kosename, Rufname, тут не говорю, тепер мова тільки про устійнення двох щоденно плутаних понять: „назвище" й „прізвище". Про повстання й значення назвищ та прізвищ (що також треба основно досліджувати) передчасно говорити, треба їх уперед із кожного села пильно визбирати, — вірно за народньою вимовою й зазначенням наголосу. „Назвище" й „прізвище" не синоніми, — це зовсім різні поняття, їх зміст не тотожний. Тому треба вживати відповідних технічних термінів і нам, недержавній нації, вживати в практичному житті, а особливо в щоденній пресі та літературній мові чи науковій термінології, але постійно в доброму властивому значенні.

Це устійнення й розрізнювання змісту й термінів „назвище" й „прізвище" насамперед конечне для тих, що займаються збиранням матеріялів до Українського Топономастичного Словника.

Самбір. Др. В. Г у р к е в и ч.

P. S. Питання, що його ставить Др. В. Гуркевич, дуже важливе, бо справді ж ми ще не маємо тут добре виробленої термінології. Для нашого народу це можна вияснити до певної міри й історично. Кожна люди́на від народження мала *ім'я* (як тобі на ім'я, на йме́ння), що спочатку були в нас свої власні („поганські"), а десь із X в. помалу ширяться й грецькі, християнські. Поза цим із найдавнішого часу люди́на могла мати й прозъвиште, прозвиште, прозвище, що фонетично правильно дало в нас пр*і*звище (тільки не пр*и*зв*і*ще!) або позосталось ув архаїчній формі „пр*о*звище"; закінчення *-ище* частенько в нашій мові змінюється на *-исько* і без польського впливу, звідси „прізвисько". Давнє прозвище визначало тільки „вуличну кличку", напр.: Князь Литовский Иванъ, а п р о з в и щ е ему Баба. Простий наро́д не мав властивого cognomen аж до XVIII-го ст., а коли мав — тільки випадком. Коли ж почали робити всіляки переписи, особливо в віці XVIII, потроху почав закріплюватися й за простою людиною його cognomen. Звичайно було так, що вулична назва, цебто давнє „прозвище", ставало помалу

назвою пашпортовою (рос. фамилія, Zunamen). Таким чином вуличне прізвище, архаїчне прозвище, помалу змішалося й злилося з „назвищем пашпортовим“, а звідси й їх поплутання.

В сучасній літературній мові (див. хоча б академічний Правничий Словник 1926 року) „прізвище“ має два значення: архаїчне—кличка й пашпортове—фамільне назвище. Ось тому й словник Б. Грінченка III 455 так само слову „прізвище“ надає ці два значення: 1) прозвище і 2) фамилія, і ці значення так зрослися з цим словом, що тепер їх розірвати можна б хіба так, що треба б остаточно закріпити за „прізвищем“ значення фамільної назви.

Іван Огієнко.

Татарська українщина.

Відóма річ, що наш народ радо шуткує з чужинців, що не знають гаразд української мови та на свій лад наломлюють її. Таке передражнювання поляків, мадярів, циганів, румунів і ін. знаходимо в давньому вертепі, в колядах, співомовках, приказках і т. ін. У деяких давніх джерелах маємо сліди, що наші предки залюбки висміювали також татар за те, що перекручували українську мову. Татари близько сусідували з Україною, часто набігали на українські землі, за Козаччини бували також спільниками українців, тож наша мова не була їм чужа; але, як звичайно чужинці, не могли добре опанувати української складні і, на радість нашим землякам, творили свою особливу „татарську українщину“.

Польський проповідник Фабіян Бірковський склав 1632 р. казання в пам'ять Степана Хмелецького, шляхтича з України, що вславився своєю боротьбою з татарами. Казання надихане згадками про боротьбу з ордою, а в одному місці письменник говорить так: „знав він, що дурній шляхті ординець говорить, коли їх у сплячці застає: ти спиш, а моя гаруєш!“ (S. Przyłęcki: Ukrainne sprawy, Львів 1842, с. 105). Розуміти треба це місце так, що татарин замість: „я гарую“ (тяжко працюю) казав: „моя гаруєш“!

З одного оповідáння з часів походу на Берестечко 1651 р. дізнаємося, що татари на означення української жінки вживали імени „Марушка“ [1]. Так татари, що були тоді на Волині, нарікали: „Марушка в цім краю худа, ситша в Україні, будемо самі її брати, а битися не будемо“ (М. Грушевський: Історія України-Руси, т. IX с. 276). Очевидно, ім'я Маруся, Марушка було тоді в Україні таке поширене, що татари називали так взагалі українську жінку.

Яків Маркович у своїм славнім Деннику оповідає під 1728 р., що тоді прийшла була звістка, немов то запорожці з-під татарської влади вернулися на Стару Січ. Татари не затримували козаків, а пустили їх із цілим майном, та й так приговорювали: „Була вона в нас — спасибіг, відійшла від нас — спасибіг; лоша один у вас пропадає, десять з Криму дадім...“ (Дневникъ Якова Марковича, т. II, 235).

Львів. І. Крип'якевич.

Як говорять по-українському селяни, а як ми.

Як нарóдня вчителька, бувала я в різних селах і різних сторонах Галичини. Я прислухувалася уважно до мови наших селян. Декотрі слова, що здавалися мені, звиклій до книжкових полонізмів, незвичайними, я записувала й порівнювала їх зо знаними. З того повстав малий словничок. Ось він, — перше подаю вираз нарóдній, а далі його пояснення; слова подаю за алфавітом.

Бажиться мені — раптове бажання.
Батьківщина — вітчина (ojczyzna).
Білявец — блондин.
Білявка — блондинка.
Вúшка — стрих.
„Мені **вíриться**“, „Вже мені це навірилося“ — мені нудиться. Вже мені те наскучилося.
Не **встиг** іще сісти на коня, а кінь вже рушив.
Дзер — сироватка.
Жили з собою **дóбре** — жили в приязні.
Заголовок — подýшка.

[1] На Київщині це назва і корови. І. О.

Замежний, позамежний — закордонний.
Заснова — цира.
Засновувати панчохи — церувати.
Квасець — щав (szczaw), літ. щаве́ль.
Кисля́к — кисле молоко.
Космаки — аґрест (Скнилів у Золочівщині).
Крамщина, а не „товар“, бо товар значить у селян „худоба“: Він пігнав товар до потока.
Красистий — барвний (барва — краска).
Крашений папір — кольоровий папір.
Креплики — ушка (в борщі).
Либо́нь — здається мені, мабуть.
Межа́ — кордон.
Мерзе́нний — непереносний: Ти мерзо!
Мозоли на ногах — нагнітки.
Намісто — замість (zamiast).
Натина — шпінак, зварений з лободи.
Недоліток — смотрик (з того можна б творити в скороченні: нелітка, неліток).
Осуга (став на паренім борщі, на квашених огірках).
Сонце було **пекливе** (piekące).

Передтогідного року — передторішнього року.
Поволока — пошівка.
Політок — урожай.
Боже **помагай**, або: Дай Боже щастя! А ніколи, як пишуть у нас: Щасть Боже (Szczęść Boże).
Твоя **правда** — маєш рацію.
Роздойма (Schimpfwort) уживають на Поділлі.
Роззя́ва — ідіот.
Сідати за **стіл** — сідати до столу.
Сукристий — сердитий, злосний.
Тогі́д — торішнього року, торік.
Утира́льник — рушник.
Що йому **хибу́є** — що йому бракує?
Він по хаті **ходив а ходив** (Ciągle chodził).
Виїхав за **хотар**, за готар (за границю, румунське слово).
Подай мені цю **черве́нь**! (ніколи червенило).
Чорня́вец — брюнет.
Чорня́вка — брюнетка.
Шале́ний — навіжений, божевільний.
Щора́з — зчаста.

Львів. Володимира Жуковецька.

Говірка села Серафинець Городенського повіту.

Словничок слів, що їх нема в Словнику Б. Грінченка, уживаних у с. Серафинцях.

але́? — дійсно, так?
банди́ґи гнути — оповідати дурниці.
басмо́ — біла хустка під рушник на чоло при давньому вбранні.
бо́ли — добре.
буту́к — товстий чоловік.
вала́шити — чистити кнурів.
вантю́х — жолудок корови.
вдира́ти — втікати (рос. удирать).
вирé́ні — верета.
влиґа́ти — втікати.
впили́ти о́чи — вдивитися.
врі́тний — дуже впертий.
вуже́вка — довгий прут.
гили́ти — раяти, посередничити.
ґі́ндри би́ти — дармувати.
ґі́рішний — дійсний, правдивий.
гле́вок — валець з болота й соломи.
гузі́шник — задня частина підштанків.
гузі́чити — ганьбити, нпр. пішла би я пузі́чити, буду́д мине́ гузі́чити.
гурни́й — непослушний.
ґабити — напоминати.
ґвадзяти — мазати.
ґлеґу́шка — висушений телячий мочовий міхур для роблення будзів.
джиґіра́ — якась трійлива їда.
да́вбинька — мала довбня.
дуду́ритиси — виставати понад щось.
дюґати — штовхати в бік.
жвинґі́ти — плакати.
же́бирина — жабуриння.
жмурку́ гратиси — цюцюбабка.
зава́ли — залози.
завідже́ти — багато бажати.
задни́ти — забити бочку дном.
за́минка — їда для курей з муки, води й трави.
запотарайкати — заподіти.
за́тичка — ручка до писання.
за́щіпка — застібка до сорочки.
збігле́й — бігає по хатах.
зіпа́ти — кричати голосно.
каву́ш — черпак віяти збіжжя.
карни́к — свиняча стайня, хлів.
ке́ли, па́нцкі е́йді — пропуклина.
кіпа́ти — терти коноплі.
кла́нцати — сікти зубами.
ко́вдрі—рід забави: один хлопець зажмурює очі, кладе голову на коліна другому, той б'є його легко рукою по хребті й говорить: ко́вдрі, ко́вдрі, хува́йтиси люди до́брі, куго́ з вас їме́, то́го шкіру привисе́.
коліснúчитиси — пси колісняться підчас тічні.
кріже́вка — голова квашеної капусти.
кулішéрник — горнець варити кулешу.
курме́дати — в'язати.
кутню́к — свинячий жолудок.
ле́лі — мала дитина.
ли́ґати — їсти.
ли́ґвариці — густа юшка.
лупе́цок — призьба коло печі.
лупі́нь — бійка.
ма́ргатиси — мучитися.
маціта́ — щось мале.
мили́не — цвіт, що дає шум.
ми́шічка — мишачий кал.
мо́чінка — со́ус до м'яса.
мочу́ло — місце мочити коноплі.
нагу́лькуватий — нарваний.
наза́д-гузь — назад.
наке́ганка — ґума.
піхто́лиці — погана жінка.
обича́йка — обруч коло ре́шета.
обіска́ти — шукати в голові.
оти́ранник — рушник утиратися.
оско́рбити — зробити комусь кривду.
парть — щастя, доля.

па́сиве — бічні гони коло кукурудзи.
півзиве — дза патики, зв'язані під острим кутом, що їх ставлять на солом'яний дах, щоб вітер соломи не зривав.
пінка — кожух на молоці.
пирка́тий — з маленьким носом.
пліши́ти — танцювати; на весіллі, коли покривають молоду́, співають: „ой пліши́, пліши́, ти каліцу́ни, а у́на тубі ри́нцкого всу́ни". Пор. рос. плясать.
пльо́нтати — мотати нитки.
поло́вник — велика ложка.
попре́тник — все „пряче" (краде).
припін — кіл, що до його припинають коней на аркан.
псе́чка — песячий кал.
пустопо́лиці — пустар.

роздирти́ти — грубо змолоти.
ру́нтати — рухати.
самана́ти — подобати.
само́тічка — віз без драбин.
се́рбати — голосно їсти: „сирба́й, ни дбай, ходж рітке́, до́бри шо бага́то".
сиву́лі — пуста дівка.
свіне́чка — свинячий кал.
скригонта́ти — скреготати зубами.
снішний — вчорашній з вечора.
станда́ри — місце під піччю.
стили́нка — бальки на стелі.
сті́пи — зворот: „я їму сті́пи зро́б'ю", значить: виб'ю.
стуле́й — похилений чоловік.
таращ́ети — нести.
тарка́тий — пес з чорними й білими латками.
те́рміть — відпадки конопель при „к'іпанню".
тирли́ґати — грати.
трови́ти — цькувати псом.
убруке́нка — узда.
фля́цкати — зм'ягчити.
фо́шкатиси — ходити сюди й туди.
фулькоті́ти — кипіти.
хро́мати — кульгати, налягати на ногу.
чимири́ці — трійливе зілля.
(за)чимири́читиси — напитися горілки.
чупідра́ло — страховище.
шангала́вий дрантигузник — обдертий.
(об)шеле́пати — обікрасти.
шкама́те — дрантя.
шу́ставка — розталий сніг.
я́звирина — яма, пропасть.

Яворів. Іван Велигорський.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Про ґ і ль (Іван Паран у Львові). Правопис чужих слів мало впорядкований власне в Галичині, бо тут сильні впливи заходу і сходу. Академія Наук, як розповідає проф. О. Синявський, постановила була писати в чужих словах (за малим винятком) тільки *г* та *л* (а не *ґ, ль*). Цю просту, оперту на живій вимові й для школи дуже практичну постанову Харківська Правописна Комісія 1929 р. дуже змінила, бо запровадила такі правила для писання *г-ґ* та *л-ль*, що для школи й широких мас зовсім не надавались (див. їх у „Рідні́м Писанні" I §§ 258 і 259). Власне ця випадкова (голосовано!) постанова (не забудьмо до того, що прихильники *ґ* та *ль* пропонували в Харкові й латинку!) сильно пошкодила цілій правописній справі, а навіть і українізації, бо до Комісаріяту Освіти стали напливати скарги від українських учителів, письменників, учених і т. ін. про непридатність Харківської постанови про *г-ґ, л-ль*. Комісар Скрипник не звертав уваги на ці протести, але коли його не стало, то новий комісар освіти запровадив попередню постанову Академії (скрізь писати *г-л*), а саму справу перекрутив на політичну й обернув її проти Скрипника. Ось усього цього оборонці *ґ-ль* не хотять брати на увагу. Галичина — тільки маленька частинка України, а до того — найбільш окраїнна, а тому прикладом для вимови й правопису чужих слів служити не може. Крім цього, хіба ж у Галичині справді послідовно пишуть *ль* у чужих словах? Ні, тут ідуть за правописом польським і пишуть: адмірал, ґенерал, ідеал, метал, кардинал, морал, канал і багато т. п., — чому ж тут кінцевого *л* не м'якшать? Чому пишуть Льондон, коли самі англійці вимовляють Лондон? Чому латинське praelatus у Галичині передають „прадат"? І т. д., і т. д., — довгі сотні таких непослідовностей я подав у своїй праці: „Нариси з історії української мови", 1927 р., так декому немилій. Пригадаймо те, що писав іще Йосип Левицький у своїй Граматиці 1834 року: „Руський язик має також тверде *ґ*, відповідне польському *g*, і то тільки в чужих словах, що їх поляки перейняли від німців і уділили тутешнім русинам..." Чи ж то за „тутешніми русинами" мала б піти ціла сорокмільйонова Україна? Про чужі слова в українській мові незабаром друкуватиметься в „Рідній Мові" моя велика праця.

Галич (Л. Годівський у Новому Йорку). Походження цього слова звичайно виводиться від „галка" (а воно визначає „чорний"). Від „Галич" повстало „Галичина". Три галки були в старому гербі Галичини. Пор. „РМ" 1935 р. ч. 4 ст. 189 завдання 192. Чи походить „Галич" від грецького ἅλς, ἁλός сіль, не встановлено.

Глибокий, а не глубокий (М. Томюк у Montreal). В літературній мові й вимові вживаємо тільки „глибокий", архаїчного „глубокий" ніколи не вживаємо. Тому пишемо: „З глибокою до Вас пошаною..." Пришліть свої спомини про Кам'янець-Подільський Університет.

До суду-віку, цебто: до страшного суду, на віки-вічні — тільки такий вираз існує. Сергій Даушків у своїм історичнім оповіданні: „Опанас Тятива" 1933 р. ст. 61 пише: „На Дівочій Горі, від суду-віку стояли румовища поганського капища". Вираз цей — нісенітниця, бо ж „суду", цебто страшного суду, ще не було. Треба просто: „від віку стояли".

Лютий — лютень (Л. Годівський у Новому

Йорку). В літературній мові панує стародавнє наше „лютий“, лютого, лютим і т. д. За аналогією до закінчення *-ень* більшости наших місяців, повстає й нова форма „лютень“. Про ці слова докладно розказано в „РМ“ 1933 р. ч. 5 ст. 183; див. іще „РМ“ за 1934 р ст. 210. 218.

„Напів“ — спів, голос (Дир. І. Омельський у Чернівцях). Архаїчне „напів“ перекладаємо через „спів“ або „го́лос“, напр.: Я виразно почув журливо-поважний голос української пісні, Коцюб. На голос не зведу пісні. Чи знаєте, як цю пісню на голос?

Підле́глий (В. Грицин, Бібрка). Не вживаємо „підчинений“, а тільки літературне „підлеглий“.

Промисло́вість (В. Грицин у Бібрці) буває: кустарна чи домо́ва, обро́бна, збудува́льна чи здобувна́, деревообро́бна, залізовиро́бна, металооб-ро́бна і ін.

Секрета́р, а не секре́тар (Л. Годівський у Новому Йорку). В літературній вимові панує вимова „секрета́р“ за вимовою латинською й французькою. Панівна в Галичині вимова „секре́тар“ — — вимова польська, в літературній вимові не прийнята. Відмінюється слово так: секретаря́, -ре́ві, -ре́м, секрета́рю мій, множина: -рі́, -рів, -ря́м, -ря́ми, -ря́х.

Словник — слівник (Л. Годівський у Новому Йорку). В літературній мові панує форма „словник“, що міцно закорінилася; правильніша форма „слівник“, але вона рідка в нас. Докладніше про це „РМ“ 1933 р. ч. 9 ст. 318.

Союз, з союзу. Л. Годівський із Нового Йорку запитує нас: „Американська „Свобо́да“ безнастанно пише: „союза“, мені здається, треба „союзу“. Котра форма правильніша?“ В літературній мові слово „союз“ помалу тепер оминається, як архаїзм, — замінюємо словами: зв'язок, товариство і т. ін. А коли вживаємо, то пишемо й говоримо: „союзу“, а не „союза“, бо ж це слово уявне. Див. „Рідне Писання“ I § 71 ст. 33.

Дописи Прихильників рідної мови.

Українські Інститути в Канаді, а саме — в Саскатуні й Едмонтоні, це одинокі установи, що звертають найбільш уваги на науку українознавства. Сотні молодих людей, що були б утопилися в чужому морі, були виховані в цих Інститутах, і тут вони дістали всі можливі початки української мови, літератури та історії. Ми робимо все, що при даних обставинах можна робити. Саскатун, Ів. Данильчук.

Інститути в Саскатуні й Едмонтоні — це наші одинокі розсадники українства, через що мають не мало ворогів. У цих Інститутах багато студентів, що ходять до англійських університетів, вчаться українознавства. Торонто, о. Д. Лещишин.

Примітка. Охоче містимо ці вияснення в зв'язку з тим, що писано про ці Інститути на ст. 57 „РМ“ цього року. Вийшло непорозуміння: ми там писали не про навчання, а про наукове виховання, цебто про підготовлення фахових учених. Думаємо, що теперішній загальний політичний стан української нації вимагає створення наукового центру також і в вільній Канаді, найліпше - при одному з Інститутів. Потрібних наукових сил дістати не трудно. Ось тільки така була наша думка. Ред.

Гумористичний куток у „Рідній Мові“ дуже б пригодився, і то такий, де могли б ми занотувати курйозні жарти авторитетних недотепів, напр. про те, як одна сорока (з тих 40), летівши назустріч першому травню 1935 р., опоганила цьогорічний діловий prima aprilis. Або хоч би про вчені дивогляди славного ділового граматиста Антиапострофенка й т. ін. 5. V. 1935. Проф. Др. К., галичанин.

Примітка. Не маємо ані часу, ані охоти відповідати на особисті некультурні напади руїнників та на антинаукові писання ліпшезнайків. Ред.

„Рідна Мова“ в Папськім Українськім Семінарі в Римі. Як тільки я почув про „Рідну Мову“, про її високі гасла, відразу став її гарячим прихильником. „Р. М.“ доходить до нас точно щомісяця. Тішимося нею дуже, я й мої товариші, що її передплачуємо. Що далі, то знаходить вона все більше число прихильників і між рештою питомців Папського Українського Семінара св. Йосафата в Римі. Є нас тут 56 питомців крім Настоятелів Високопреп. оо. Василіян, що так само підкреслюють високу вартість „Рідної Мови“ й належито її цінять. Питомці зібрані тут із різних країв світу, де тільки живе наш наро́д, як, напр.: з Галичини, Румунії, Чехословаччини, Мадярщини, Югославії, Канади, З'єднаних Америк. Держав та й з Бразилії. Ця різнорідність відчувається аж занадто в нашій щоденній мові. Усунути її зможе тільки „Рідна Мова“, а тому конче потрібно, щоб між нами збільшилося число передплатників її. 4. III, Рим. Г. Букатко.

Українська мова в Канаді, як писав я вже, не має належної пошани, головно по містах, а зокрема серед інтелігенції, що навіть прилюдно її нехтує. От хоч би такий приклад. Недавно один із наших адвокатів перший із українців одержав титул „королівського радника“, і з нагоди цього влаштовано прилюдну врочисту вечерю, де були й три визначні англійці. Промови говорено переважно по-англійському, але цікаве те, що один з англійців промовляв українською (хоч ламаною) мовою, а сам українець,— громадський діяч, що його підвищення вшановано врочистою вечерею, не зволив промовити й слова по-українському... 5. III. 1935, Вінніпеґ. Канадієць.

Гурток плекання рідної мови в Торонто. Студентський Гурток у Торонто незабаром започаткує „Гурток плекання рідної мови“. На з'їзді Самостійників я реферував цю справу й студенти радо погодилися заложити „Гурток плекання рідної мови“. 19. II. 1935. о. Д. Лещишин.

„Рідна Мова“ у в'язницях. Бувши у в'язниці, я переробив цінне Ваше „Рідне Писання“ ч. I так, як ранню молитву. Посилаю Вам найсердечніші вирази глибокої пошани й найщиріші бажання. Щасти Боже в такій цінній для всіх праці. Ваш прихильник А. Комарницький, 15. III. 1935, Винятинці.

Початкова Граматика української літературної мови.

Деякі слова, що дуже часто вживаються, не пишуться цілими, але скорочуються. **Скорочене слово треба кінчати тільки приголосною буквою, що за нею далі ма́ла б іти голосна. Кінчати скорочене слово голосною ніколи не можна.**

арш. — арши́н.
в. — верста́.
в. — вік.
вв. — віки.
див. — дивись.
д. — добродій.
дд. — добродії.
зам. — замість.
зл. — зло́тий.
і т. д. — і так далі.
і т. ін. — і таке інше.
і т. п. — і тим подібне.
карб. — карбо́ванець.
коп. — копійка.
м. — метр.
м. — місто.
м-ко—містечко.
мчн.—мученик.
напр. — напри́клад.
нпр. — напри́клад.
о. — отець.
п. — пан.
пп. — панове.
п. з. — під за́голо́вком.
п. н. — під назвою.
преп. -- преподобний.
пр. — при́кладом.
пор. — порівняйте.
р. — рік.
рр. — роки.
руб. — рублів.
Р. Х. — Різдво Христове.
с. — село.
саж. — сажень.
св. — святий.
свв. — святі.
свящ. — священик.
см. — сантиме́тр.
ст. — століття.
ст. — сторінка.
т. зв.— так званий.
т. зн. — то значить.
т. ск. — так сказати.
ч. — число.

Завдання 206. Добре обдумайте, а коли треба, то й спитайте старших, і дайте докладну відповідь на ці питання. Що таке мова н а р о́ д н я й мова л і т е р а т у́ р н а? (дивись виклад 7). Чи багато говірок має наша мова? Чи мова говірок однакова? Чи було б добре, коли б кожний освічений українець говорив і писав мовою свого села, де він народився? Чи ми тоді розуміли б один о́дного? У чому зна́чення літературної мови? Де треба говорити по-літературному? Чи може бути народ без літературної мови?

Завдання 207. Добре передумайте й поясніть, що визначають оці гасла: 1) Для одного наро́ду мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис. 2) Літературної мови ніхто знати не буде, не вчившись. 3) У с і мусимо дбати про збільшення культури своєї літературної мови.

Чим я можу допомогти розвиткові своєї літературної мови?

Завдання 208. Напишіть оповідання: *На Великдень на дзвіниці.* Коли трудно самому скласти це оповіда́ння, відповідайте на ці пита́ння:

Що ми робили на Великдень вранці, як із церкви прийшли? Чи довго ми розговлялися? Куди я поспішав з-за столу? Як тільки розговілися, куди я пішов? Коли я скінчив христувати? Куди я потім побіг? Кого застав я на дзвіниці? Чи весело було нам там? Що видно з дзвіниці навкруги? Якими здавалися з дзвіниці село та люди? Доки я був на дзвіниці? Чи всім хлопцям вистачало дзвонів? Чи голосно ми дзвонили?

59. Церковне письмо.

Слов'янські племена в IX-м в. по Р. Х. не мали ще впорядкованої а́збуки. Два брати, сини грецького високого військового урядовця м. Солу́ня, Костянти́н і Мето́дій ціле життя своє віддали на освіту слов'ян. Молодший Костянтин десь коло 863 р. склав слов'янам на грецький взір а́збуку, а разом із Методієм переклав св. Письмо та богослужбові книжки на живу слов'янську мову. Св. солу́нські брати, просвітителі слов'ян, правили Служби Божі не грецькою або латинською мовою, як тоді скрізь було́, а живою наро́дньою слов'янською мовою. Тепер ця мова застаріла́сь і зветься мовою церковно-слов'янською. Перед смертю Костянтин став ченцем і прийняв ім'я́ Кирила, тимто й а́збука його зветься к и р и́ л и ц я. Р. 1708-го цар Петро

І наказав світські книжки друкувати письмом т. зв. **граждáнським**, а кири́лиця з того часу позосталася тільки для книжок церковних. Уся стара наша література, як і всі книжки церковні, писані кири́лицею, тому ми мусимо вміти читати й письмо церковне. Кожна буква в кирилиці визначає й цифру.

Про назви буков див. виклад 8.

Кирилиця:	Назва:	Вимовляємо:	Цифра:
А а	аз	а	1
Б б	бу́ки	б	
В в	ві́ди	в	2
Г г	глаго́ль	г	3
Д д	добро́	д	4
Є є	есть	е, є	5
Ж ж	же	ж	
Ѕ ѕ	зі́ло	з	6
З з	земля́	з	7
И и	іже	и, і	8
Ї ї	і	и, і	10
К к	ка́ко	к	20
Л л	люди	л	30
М м	мислі́те	м	40
Н н	наш	н	50
О о	он	о	70
Ѡ ѡ	оме́га	о	
П п	поко́й	п	80
Р р	рци	р	100
С с	сло́во	с	200
Т т	тве́рдо	т	300
Ȣ оу ꙋ	ук	у	400
Ф ф	ферт	ф	500
Х х	хір	х	600
Ѿ ѿ	от	от	800
Ц ц	ци	ц	900
Ч ч	черв	ч	90
Ш ш	ша	ш	
Щ щ	ща	щ	
Ъ ъ	йор, єр		
Ы ы	єри	и	
Ь ь	їр	ь	
Ѣ ѣ	ять	і	
Ю ю	ю	ю	
Ѫ ѫ	юс великий	у	
Ѧ ѧ	юс малий	я	
Ꙗ ꙗ	я	я	
Ѯ ѯ	кси	кс	60
Ѱ ѱ	пси	пс	700
Ѳ ѳ	фита́	т, ф	9
Ѵ ѵ	іжиця	і, в	

Як зачалася молитва „Отче наш“.

И҆ бы́сть, внегда̀ бы́ти є҆мꙋ̀ на мѣ́стѣ нѣ́коемъ молѧ́щꙋсѧ, ꙗ҆́кѡ преста̀, речѐ нѣ́кїй ѿ ꙋ҆чени́къ є҆гѡ̀ къ немꙋ̀: го́споди, наꙋчѝ ны̀ моли́тисѧ, ꙗ҆́коже и҆ ї҆ѡа́ннъ наꙋчѝ ꙋ҆чени́ки своѧ̑.

Речѐ же и҆̀мъ, є҆гда̀ мо́литесѧ, глаго́лите: Ѻ҆́тче на́шъ, и҆̀же є҆сѝ на небесѣ́хъ, да свѧти́тсѧ и҆́мѧ твоѐ, да прїи́детъ ца́рствїе твоѐ, да бꙋ́детъ во́лѧ твоѧ̀, ꙗ҆́кѡ на небесѝ и҆ на землѝ. Хлѣ́бъ на́шъ насꙋ́щный да́ждь на́мъ дне́сь. И҆ ѡ҆ста́ви на́мъ долги̑ на̑шѧ, ꙗ҆́кѡ и҆ мы̀ ѡ҆ставлѧ́емъ должникѡ́мъ на́шымъ. И҆ не введѝ на́съ въ и҆скꙋше́нїе, но и҆зба́ви на́съ ѿ лꙋка́вагѡ. Ꙗ҆́кѡ твоѐ є҆́сть ца́рствїе и҆ си́ла и҆ сла́ва во вѣ́ки, а҆ми́нь.

Це зразок церковнослов'янської мови.

Із „Слова о полку 'Ігоревім“.

На Дꙋна́и Ꙗ҆рославнынъ гла́съ сѧ слы́шитъ, зегзи́цею незна́ема ра́нѡ кычетъ: Полечю̀, речѐ, зегзи́цею по Дꙋна́еви, ѡ҆мочю̀ бе́брѧнъ рꙋка́въ въ Каѧлѣ рѣцѣ́, ꙋ҆трꙋ̀ кнѧ́зю кръва́выѧ є҆го̀ ра́ны на жесто́цѣмъ е҆гѡ̀ тѣлѣ.

Ꙗ҆рославна ра́нѡ пла́четъ въ Пꙋти́влѣ на забралѣ, а ръкꙋ́чи: Ѡ҆ вѣтре вѣтри́ло, чемꙋ̀, господи́не, нси́лнѡ вѣеши, чемꙋ̀ мычеши хи́новьскыѧ стрѣ́лкы на своею̀ нетрꙋ́дьною крилцю, на моеѧ̀ ла́ды вои? Мало ли ти бѧ́шетъ горѣ́ под ѻ҆́блакы вѣ́ѧти, лелѣ́ючи кораблѝ на си́нѣ мо́рѣ? Чемꙋ̀, господи́не, моѐ весе́лїе по ковы́лїю развѣѧ?

Ꙗ҆рославна ра́нѡ пла́четъ Пꙋти́влю го́родꙋ на забо́ролѣ, а ръкꙋ́чи: Ѡ҆ Днѣпре Словꙋ́тицю, ты пробилъ є҆сѝ ка́менныѧ

го́ры сквозѣ зе́млю полове́цкꙋю, ты лелѣѧлъ є́сй на себѣ Свѧтосла́вли наса́ды до пълкꙋ Кобѧкова, възлелѣй, господи́не, мою ла́дꙋ къ мнѣ, а҆бы́хъ не сла́ла къ нє́мꙋ слезъ на мо́ре ра́нѡ.

Ꙗ҆рославна ра́нѡ пла́четь въ Пꙋти́влѣ на забра́лѣ, а҆ ркꙋ́чи: Свѣтлое и҆ тресвѣтлое сълнце, всѣмъ те́пло и҆ кра́сно є҆сй. Чемꙋ господи́не, простре́ горѧ́чюю свою лꙋчю на ла́дѣ вои, въ полѣ безво́дьнѣ жаждею и҆мъ лꙋ́чи съпрѧже́, тꙋго́ю и҆мъ тꙋли затче́.

Це зразок староукраїнської мови.

60. Як писати листи.

Коли пишемо листа старшим від нас особам, то різні титули їхні конечно пишемо з великої букви: Всечесний Отче, Високодостойний Пане Докторе, Дорогий Учителю, Пане Професоре і т. ін. Так само з великої букви пишемо в листах і слова *Ви, Вас, Вами*. Скорочувати титули в листах не можна.

Коверта надписуємо так:

Високодостойний Добродій

Проф. Д-р Іван Огієнко.

Warszawa IV,

ul. Stalowa 25 m. 10.

Зразок листа:

До Високоповажаного
Професора Івана Огієнка.

Високодостойний Пане Професоре!

Повідомляю Вас, що першу частину Вашої Початкової Граматики української літературної мови „Рідне Слово“ я вже закінчив. Знаю тепер дуже добре фонетику й правопис, цебто грамотно пишу по-українському. Не гаючи часу, поспішаю тепер взятися за частину II „Рідного Слова“, за Складню української мови, бо вона — душа мови й цариця наук про мову. Хто не знає складні — не знає мови.

Водночас посилаю Вам складанкою П. К. О. ч. 27110 шість злотих і прошу висилати мені на нижчеподану адресу дорогоцінний місячник Ваш „Рідна Мова“, бо батьківську мову свою щиро шаную, ніде й ніколи її не цураюся й хочу якнайкраще знати її. Буду пильно й завзято вчитися, бо знаю, що без доброї науки ніхто літературної мови знати не може. Як і в усіх інших культурних народів, так і в нас для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова, а добре знати її — то обов'язок кожного українця.

Сердечно дякуючи Вам за науку, остаюся з правдивою до Вас пошаною

Степан Чайківський.

Року Божого 1935,
червня 6 дня.
М-ко Брусилів на Київщині.

61. Українська й польська а́збука.

Для тих, хто не вміє читати по-українському, але знає письмо польське, подаємо тут українську й польську а́збуки поруч:

Українська а́збука:		Польська а́збука:	
Друкована:	Писана:	Друкована:	Писана:
А а	*Аа*	A a	*Aa*
Б б	*Бб*	B b	*Bb*
В в	*Вв*	W w	*Ww*
Г г	*Гг*	H h	*Hh*
Ґ ґ	*Ґґ*	G g	*Gg*
Д д	*Дд*	D d	*Dd*
Е е	*Ее*	E e	*Ee*
Є є	*Єє*	Je je	*Jeje*
Ж ж	*Жж*	Ż ż	*Żż*
З з	*Зз*	Z z	*Zz*
И и	*Ии*	Y y	*Yy*
І і	*Іі*	I i	*Ii*
Ї ї	*Її*	Ji ji	*Jiji*
Й й	*Йй*	J j	*Jj*

Українська а́збука:		Польська а́збука:	
Друкована:	Писана:	Друкована:	Писана:
Кк	Kk	K k	Kk
Лл	Лл	ŁłLl	Łł Ll
Мм	Мм	Mm	Mm
Нн	Нн	Nn	Nn
Оо	Оо	Oo	Oo
Пп	Пп	Pp	Pp
Рр	Рр	Rr	Rr
Сс	Сс	Ss	Ss
Тт	Тт	Tt	Tt
Уу	Уу	Uu	Uu
Фф	Фф	Ff	Ff
Хх	Хх	Ch ch	Ch ch
Цц	Цц	Cc	Cc
Чч	Чч	Cz cz	Cz cz
Шш	Шш	Sz sz	Sz sz
Щщ	Щщ	Szcz szcz	Szcz szcz
Юю	Юю	Ju ju	Ju ju
Яя	Яя	Ja ja	Ja ja
Ьь	ьь	'	'

Зразок до читання.

Буквами українськими.

Заповіт.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
В Україні милій.
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Т. Шевченко.

Кінь, панський, ненька, отець, батько, ґуля, ґрати, лляли.

Буквами польськими.

Zapowit.

Jak umru, to pochowajte
Mene na mohyli
Sered stepu szyrokoho
W Ukrajini mylij.
Szczob łany szyrokopoli,
I Dnipro, i kruczi
Buło wydno, buło czuty,
Jak rewe rewuczyj.

T. Szewczenko.

Kiń, pańskyj, neńka, oteć, baťko, gula, graty, llały.

Кінець першій частині „РІДНОГО СЛОВА“.

Від Редакції й Адміністрації.

Усім передплатникам „Рідної Мови“ висилаємо „Рідне Слово“, Початкову Граматику української літературної мови, 154 ст. і сердечно просимо негайно долученим чеком П. К. О. ч. 27110 вислати Видавництву один злотий за книжку. Кому потрібне більше число їх, просимо замовляти заздалегідь, бо вийшло невелике число. Прихильники »Рідної Мови« подбають, щоб »Рідне Слово“ справді було в кожній українській родині.

Обов'язок кожного передплатника, читача й прихильника „Рідної Мови“ — подарувати кілька книжечок »Рідного Слова« знайомим дітям, або й своїм дорослим приятелям. Українські школи, кружки „Рідної Школи“, філії „Просвіт“, читальні, Гуртки плекання рідної мови, — всі масово виписуйте від нас „Рідне Слово“ й ширте його поміж нашим громадянством. Ціна 1 зл.

—Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправлений 7·50 зл.

Відповідальний Редактор *Л. Грижало-Сідлецький*. Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.